

**EXERCICIS ESPIRITUALS
DE SANT IGNASI DE LOIOLA**
UNA RELECTURA DEL TEXT (II)

Josep M. Rambla, sj.
i Seminari d'Exercicis (EIDES)

1. ENTRADA EN EXERCICIS	3
1. Principi i Fonament [23]: Construir sobre roca	3
2. Exàmens i confessió general [24-44]: l'arena i la roca	16
2. PRIMERA SETMANA	24
1. Tot és gràcia	24
2. Els cinc exercicis	25
3. Aplicacions i adaptacions necessàries [72]	37
3. «ADDICIONS»	39
1. Per a fer millor i millor trobar	39
2. Escrúpols i mocions	43
NOTES	45

El present comentari és la segona part d'aquell que iniciàrem en el quadern n. 53. Aquest comentari recull substancialment el que es va elaborar al llarg dels més de vint anys del Seminari d'Exercicis dels jesuïtes de Catalunya. En la primera part vam tractar les Anotacions [1-20], el Títol [21] i el Pressupòsit [22], en aquesta segona ens centrem en el Principi i Fonament [23], en els Exàmens [24-44], en els Exercicis de Primera Setmana [45-72] i en les Addicions [73-90]. No consignem tots els noms per no exposar-nos a cometre algun oblit, però és inexcusable agrair a Javier Melloni i a Francesc Riera la revisió del text.

Josep M. Rambla, sj. Llicenciat en teologia. És autor entre d'altres de *Dios, la amistad y los pobres. La mística de Egidio Van Broeckhoven*, Santander, Sal Terrae, 2007; així com de les edicions al català dels *Ejercicios Espirituales (Exercicis Espirituals)*, Barcelona, ed. Proa, 1990) i de l'autobiografia de sant Ignasi (*El pelegrí*, Barcelona, ed. Claret, 1991).

Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA • Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona • Tel: 93 317 23 38 • Fax: 93 317 10 94 • info@fespinal.com • Imprimeix: Edicions Rondas S.L. • ISSN: en tràmit • ISBN: 84-9730-269-9 • Depòsit Legal: B-20.494-2011 • Juliol 2011

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades procedeixen del nostre arxiu històric pertanyent al nostre fitxer de nom BDGACIJ inscrit amb el codi 2061280639. Per exercitar els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició poden dirigir-se al carrer Roger de Llúria, 13 de Barcelona

1. ENTRADA EN EXERCICIS

El Principi i Fonament (PF) és un element essencial en el procés d'Exercicis que figura ja en els primer intents o formes més elementals de la seva pràctica. És la roca sobre la qual es construeix l'experiència espiritual de tots els Exercicis. No obstant això, el redactat definitiu és tardà, probablement de l'època en què Ignasi va viure al nord d'Itàlia (1536-1539). En els Exercicis que es van donar a Helyar, l'any 1534, la versió adaptada més antiga que es conserva del text ignasià, el PF hi consta encara de forma inacabada i dins les Anotacions.

1. PRINCIPI I FONAMENT [23]: CONSTRUIR SOBRE ROCA

La substància del PF està tan vinculada al curs dels Exercicis que, almenys de forma embrionària, ja devia trobar-se en els primers exercicis senzills proposats per Ignasi a Alcalà. Les instruccions que donava sobre l'Examen, sobre el recte ús dels sentits i les potències, sobre la diferència entre pecat venial i pecat mortal, etc., hi figuraven com una manera d'iniciar-se en el "servei de Déu". En el procés a què fou sotmès a Alcalà el 2 de maig de 1527, es diu que Ignasi «mostrava el

servei de Déu», se li demana que «li mostrés el servei de Déu», instruïa sobre les dificultats que li vindrien «en entrar en el servei de Déu», anava instruint sobre com «anaven entrant en el servei de Déu»¹.

A més, la vinculació essencial del PF al procés dels Exercicis es mostra amb major claredat si es té en compte que és present al llarg de tota l'experiència: Oració preparatòria [46], en els moments més decisius, com a preàmbul de l'elecció [169] i, fins i tot, en l'aplicació dels

Exercicis a aquells que no fan el recés complet [19]. En raó d'aquesta importància els diferents directoris ignasians donen per fet que el PF es proposa *sempre*.

[23] PRINCIPI I FONAMENT

L'home és creat per a lloar, fer reve-rència i servir Déu nostre Senyor, i, mitjançant això, salvar la seva ànima; i les altres coses sobre la faç de la terra han estat creades per a l'home, i perquè l'ajudin en la consecució del fi per al qual ha estat creat.

D'on se segueix que l'home ha d'usar-ne quan l'ajuden per al seu fi, i se n'ha d'estar quan el destorben per a tal fi.

Per això cal que ens fem indiferents a totes les coses creades en tot allò que és concedit a la llibertat del nostre lliure albir i no li està prohibit, de manera que en la mesura que depèn de nosaltres no vulguem més salut que malaltia, riquesa que pobresa, honor que deshonor, vida llarga que curta, i així mateix en totes les altres coses, només desitjant i elegint el que més ens condueix al fi per al qual som creats.

1.1. La nuesa d'un text

Entre les primeres orientacions sobre els EE [1-22] i les pautes per als diferents exàmens [24-44], abans d'entrar de ple en les meditacions de Primera Setmana, figura el text del PF en tota la seva nuesa: sense orientacions sobre la seva finalitat i la manera d'exercitar-lo. Les abundants indicacions que sobre la manera de proposar-lo i dur-lo a terme s'ofereixen en els directoris ignasians o d'inspiració ignasiana supleixen en part aquesta nuesa.

Tot i això, el mateix títol sembla indicar-ne la finalitat: és un *principi* del qual deriven una sèrie de veritats essencials per a la concepció de la vida humana. És "fonament" sobre el qual es construeix l'edifici de la vida. En conseqüència pot afirmar-se que el PF no és *començament*, sinó *inici*. Seria *començament* si inclogués alguna informació o exercici que donés lloc a començar l'experiència, i que deixés de tenir importància un cop acabada la seva funció. En canvi, l'*inici* no té només aquesta funció, sinó que continua desplegant-se i influint al llarg de tots els exercicis. En el text es percep un procés creixent vers la praxi que revela ja el seu caràcter no pas teòric sinó existencial. Es passa d'un plantejament del sentit i l'orientació de la vida («l'home es creat per a...») a una proposta d'actituds («cal que ens fem indiferents»).

La importància capital del PF no s'ha d'enfoscir per la impressió que pot causar una primera aproximació al text. El caràcter concís i d'una certa fredor, algunes expressions («salvar l'ànima», «fer-se indiferents»...) o la formulació teològica de l'època, poden sorprendre, però precisament és l'esquematisme i sobrietat del text allò que permet rellegir-lo i actualitzar-lo sense trair-lo.

I, amb tot, en els diferents directoris sobre el PF s'insisteix, per un costat, en el caràcter més aviat àrid d'aquest exercici i, per l'altre, en la necessitat de realitzar-lo de manera convenient per al recte enfocament de la pràctica dels EE. Conciliar l'aridesa amb l'entrada a fons pot tenir el risc, avui dia, de conduir cap a un carreró sense sortida. Per això van resultar molt oportunes les reflexions de Karl Rahner² sobre la importància de la dimensió afec-

tiva, ja que adverteixen del perill que es corre a l'hora d'una presentació massa seca del PF que desnaturalitzaria l'essència de l'exercici o que acabaria per fer-lo impracticable per a algunes persones. Convé, doncs, analitzar-ne atentament el contingut.

Les tres parts del PF indiquen clarament el procés mitjançant el qual es desplega l'experiència espiritual que proposa. S'hi pot distingir:

Un principi general («L'home és creat...»). El sentit de la vida humana i de totes les coses creades ordenades vers l'home per al compliment del seu propi fi. No diu que «ha estat creat» sinó que «és creat», és a dir, que l'acte creador de Déu es dona també en el present i en la mesura que l'ésser humà viu conscientment aquest present s'endinsa en l'acte creador que el recrea a cada moment des de la profunditat de si mateix.

Una conclusió teòrica («D'on se segueix...»). Per tant, cada persona ha d'orientar la seva existència enmig del món servint-se de les coses o deixant-les, en la mesura que ajudin o no a la realització del fi de la seva vida.

Una conclusió dinàmica («Per això cal...»). És evident, doncs, que prendre decisions orientades al fi de la vida, enmig de les diferents oportunitats que s'ofereixen exigeix llibertat personal per a no lligar-se a condicionaments afectius que poden transformar els mitjans en fins.

Les tres parts del PF indiquen, doncs, un itinerari personalitzador que porta de la passivitat a l'activitat. Si volem interpretar-los correctament, no podem prescindir de la lletra del text, però tampoc no ens podem cenyir exclusivament a aquesta lletra centrant-nos en paraules o frases ai-

llades del conjunt dels Exercicis i del pensament ignasià. Amb raó Iparraguirre afirmava que ens hem de guiar pel conjunt del pensament d'Ignasi.³

1.2. Desxifrant el text

1.2.1. *La persona humana com a subjecte*

El text és obvi en la seva estructura, però demana que algun dels seus conceptes sigui aclarit o subratllat. L'*home* és la primera paraula del primer exercici. Amb això se subratlla el rol primordial de la persona humana com a agent i com a objecte de l'experiència. Els EE s'orienten a la transformació de la persona perquè es faci plenament disponible a l'acció de Déu en la seva vida. Per tant, primer entra en joc la persona humana, el subjecte dels Exercicis: «el qui els fa», repeteix Ignasi.

Cada un de nosaltres ha sigut i és objecte de la mirada amorosa de Déu des de sempre. Perquè ens va crear per comunicar-nos la seva bondat i el seu amor. «M'has teixit en les entranyes de la mare» (Sl 139,13), perquè «ja que Déu ens ha estimat primer, estímem també nosaltres» (1Jn 4,19). L'expressió «és creat» no indica només l'obra ja realitzada per Déu, sinó el caràcter permanent del seu amor creador. Perquè Déu crea sense parar i tota la història és una creació mai acabada. De fer memòria d'aquesta experiència arrenquen precisament els Exercicis: «que som actualment creats per Déu nostre Senyor amb tot detall i que escoltem les crides de Déu a la vida quan escoltem els nostres desigs més profunds, que brollen de l'amor creador i apassionat que Déu ens té»⁴. En aquesta mateixa relació de

Déu amb nosaltres arrela el caràcter relacional de l'existència humana. Cadascú de nosaltres existeix *per a*, ja que naixem d'una relació dirigits vers aquell «que ens va estimar primer».

1.2.2. La centralitat de Déu i l'amor al proïsme

Lloar (expansió), *fer reverència* (contençió), *servir* (concreció). La relació que estableix l'exercitant té el seu centre en el mateix creador, en Déu mateix. D'aquí que el PF ajudi a enfocar correctament aquesta relació ja des del mateix començament dels Exercicis, evitant o corregint així qualsevol falsa imatge de Déu. El «Sempre més gran» agustiniana expressa el caràcter absolut, la supremacia total de Déu, respecte de qualsevol altra realitat aliena a Ell. *Lloar* és el reconeixement d'aquesta supremacia, però amb el benentès que la supremacia de Déu és el seu Amor i, per tant, la lloança que se li tributa és la del goig per ser el que és, és a dir, aquell que tant estima el món que li ha entregat el seu propi Fill. Per aquesta raó, l'exercitant ha de reconèixer la seva dependència filial, ha de *fer reverència*, però amb la consciència que només es viu la filiació si es viu la fraternitat. I, com que no n'hi ha prou amb dir: «Senyor, Senyor», si no es fa la seva voluntat, la relació amb Déu ha de traduir-se en l'acte de “servir”.

Naturalment, ja que es tracta d'una resposta al Déu revelat, l'amor a Déu no pot ser un amor aïllat de la humanitat i dels germans i germanes: «Si Déu ens ha estimat tant, també nosaltres ens hem d'estimar els uns als altres» (1Jn 4,11).

Ja que en la mistagògia dels Exercicis es troba la mateixa experiència d'Ignasi,

no podem oblidar que en la comunió amb Déu, viscuda de manera nuclear al costat del Cardener, va descobrir-hi la importància fonamental d'«ajudar les ànimes». És a dir, el Déu ignasià és un Déu on la persona creient troba el món i la humanitat.

Per això, des d'antic, s'ha relacionat aquesta perspectiva ignasiana amb la clàssica afirmació de sant Irineu: «la glòria de Déu és que l'home visqui». I, a la vegada, «la vida de l'home es troba en la glòria de Déu». En aquesta direcció meditativa al començament del PF, l'exercitant concilia l'adoració («la glòria de Déu») amb la infinita confiança en un Déu que és «vida de l'home».

D'aquesta manera, es desenvolupen tres actituds fonamentals en la relació amb Déu i amb l'home: la gratuïtat que valora l'altre per ell mateix, l'alteritat que no instrumentalitza l'altre i les obres que fan real l'amor. D'altra banda, cal destacar que en la literatura ignasiana, la lloança i glòria de Déu no té un caràcter abstracte, sinó apostòlic, lluny de tot ideal perfeccionista i individualista.

Així, doncs, es pot afirmar que la primera part del PF és una forma sintètica i pedagògica de presentar la primera part del Parenostre. Efectivament, el *lloar* respon al «santificat sigui el teu nom», ja que s'hi expressa la supremacia de Déu; *fer reverència* consisteix en la dependència de l'ésser humà, que ha de posar el Regne de Déu en el centre absolut de les seves intencions, ha de «buscar el Regne» per damunt de tot; però aquesta recerca s'ha de traduir en les obres, a fer la *voluntat* de Déu, és a dir, a *servir*. D'alguna manera es respon així a la qüestió sovint repetida que l'amor no figura en el PF. Certament no hi trobem la paraula, com

tampoc no la trobem al Parenostre, però sí la substància mateixa de l'amor, a Déu i als germans. A més, la centralitat de Déu no solament no disminueix el caràcter absolut de l'amor als germans, sinó que li dona una dimensió més gran i més profunda.

Tot això és el que Teilhard de Chardin expressava quan imaginava Déu com el centre d'una esfera vers la qual tots els punts de l'esfera conflueixen i del qual dimana la vida que s'expandeix.⁵

1.2.3. La felicitat plena com a culminació del projecte de Déu

El resultat d'aquesta relació viva entre Déu que ens estima i nosaltres que volem respondre al seu amor és «salvar l'ànima», és a dir, la perfecció integral de la persona, la plenitud última i definitiva de la pròpia existència. Com diu I. Iparraguirre, «els Exercicis no es redueixen només a la 'salvació', sinó que busquen la salut, la perfecció integral»⁶.

Per tant, tot el que precedeix (*lloar, fer reverència, servir*) omple de contingut el “salvar la seva ànima”, equivalent de la plenitud de vida humana o la felicitat total i no simplement evitar la desgràcia infinita de la condemnaió, com podria suggerir el verb *salvar*. Ara bé, aquesta plenitud de vida o felicitat, que és l'anhel suprem que habita el cor humà, no és com un premi o recompensa exterior i posterior a tota una vida orientada vers el «Déu amb nosaltres», sinó que és quelcom interior a aquesta mateixa forma de viure. L'expressió «mitjançant això» suggereix que en la triple actiuat esmentada s'hi troba la felicitat, incoativament ara, i en plenitud quan es manifesti el que ja som (cf. 1Jn 3,2). En conseqüència, és important

que aquest goig que Déu ens ofereix no quedi amagat i enfosquit darrere el que Ignasi proposa, com si això que proposa certament en primer lloc anés separat d'aquest goig. Déu ens ha elegit per a ser fills i filles i gaudir d'aquesta plenitud filial i fraterna (cf. Ef 1,3-14).

1.2.4. «Les altres coses» o la integració

La vida humana es desenvolupa dins la creació mitjançant una xarxa de relacions molt diversa: societat, cultura, economia i política, família, cosmos, etc. L'existència cristiana, en el món, és una forma integradora de viure “les altres coses”, però amb una certa jerarquia i ordre: «les altres coses sobre la faç de la terra han estat creades per a l'home, i perquè l'ajudin en la consecució del fi per al qual ha estat creat». Si traiem de la idea d'ordenació vers la persona humana la connotació negativa de justificació per a un domini arbitrari devorador de “les altres coses”, es pot concebre la vida humana com l'harmonia d'un concert en el qual diferents instruments, amb la seva gran diversitat i amb la riquesa d'una partitura interpreten una simfonia. En el centre hi ha Déu i la persona humana –les altres persones i jo– en relació amb el món i les diferents estructures en què es desenvolupa la vida, integrats en una unitat dinàmica. A la riba del riu Cardener, Ignasi va tenir «una il·luminació tan gran que totes les coses li semblaven noves» (Aut 30). Per això, tal com diu Jerónimo Nadal, sempre veia el món *ex integro*, en el seu conjunt, no de forma parcial, sinó component una unitat harmònica.

Seguint amb la imatge del concert, podem notar com en tota interpretació hi cap

la variada combinació de sons amb els imprescindible silencis formant la bellesa de la simfonia. El mateix s'esdevé en la vida humana segons Déu: la persona que vol viure la plenitud de vida ha de saber prendre decisions positives respecte a les coses («usar-ne») i, a vegades, saber prendre distància i negar un determinat ús de les coses («estar-se'n»), en la mesura que les coses o bé ajuden, o al contrari, constitueixen un impediment per a la realització de la vida humana.

Aquesta relativització de les coses en funció del fi de la vida humana no ha de portar a una pura instrumentalització d'aquestes coses, ja que elles tenen en si mateixes un valor i formen part d'un univers i una història que és en veritat «medi diví». Sobre això és important la consideració d'aquests dos missatges bíblics: un cel nou i una terra nova com a culminació del nostre món, segons els anuncis d'Isaïes, Romans 8, Apocalipsi 21, etc., i la concepció de tota la creació integrada en el Ressuscitat, com figura en les cartes als Efezés i Colossencs. El pensament de Teilhard de Chardin, de Raimon Panikkar i moltes aportacions de l'ecologia actualitzen aquests missatges bíblics.⁷ En el PF no ens trobem, doncs, lluny del que avui considerem com a concepció cosmoteàndrica de la vida humana: l'home en harmonia amb els altres homes, amb els cosmos i amb Déu. En paraules del NT, es tracta de buscar el Regne de Déu, és a dir, Déu en relació amb tota la creació, i la seva justícia en el món actual.

1.2.5. Llibertat per a escollir

Enmig d'una espessa trama de realitats en les quals s'ha de desenvolupar la vida humana no és estrany que passi alguna d'a-

questes dues coses: o bé que es perdi el nord, i d'aquí la importància d'allò que hem exposat fins ara sobre el PF; o bé que un es trobi atrapat per coses que l'hipnotitzen o li treuen llibertat de tal manera que les seves opcions no es dirigeixin vers el sentit de la vida expressat en el PF. És, doncs, necessari adoptar una actitud activa i compromesa per a preservar la pròpia llibertat de manera que tot l'ésser de l'exercitant i les seves capacitats s'orientin en el recte sentit: «cal fer-se indiferents». No parlem d'un esforç prometeic o pel·ligrós de conquesta de la salvació, sinó d'alliberar el cor perquè pugui respondre a la iniciativa amorosa de Déu que ha entrat en la vida personal, però que només espera una resposta veritablement lliure. I, en aquest cas, la llibertat no es troba només davant de coses o opcions sobre les quals no hi ha dubte a l'hora de decidir cap a on s'ha d'inclinar la decisió (vers el bé o vers el mal), sinó que també es troba davant d'opcions possibles que, tot i ser neutres, es poden convertir en camins confusos o aberrants per a aconseguir el veritable sentit de la vida: addicció a coses potser bones o indiferents, però que poden acabar esdevenint una forma d'idolatria, de manera que a vegades es pugui donar entre persones bones una espècie d'ateisme soterrat.

Encara que, òbviament, si som persones normals, tindrem més inclinació afectiva vers determinades coses, ens cal no fer cap diferència entre totes les possibilitats que se'ns obrin, mentre no veiem quines d'elles són el millor camí per a una relació amb Déu que és la nostra felicitat. Això és el que expressa Ignasi amb el «cal fer-se indiferent». Una formulació activa de la llibertat interior davant d'allò que no

està clarament unit a la realització plena de la vida. Ignasi farà referència als nostres instints de vitalitat (salut-malaltia), de possessió (riquesa-pobresa), de valor o de fer-nos valer (honor-deshonor), de ser (vida llarga-corta). Però aquesta enumeració no és exclusiva i per això afegeix «en totes les altres coses», ja que en els nombrosos i variats contextos de la vida humana poden donar-se miratges que ens portin a inclinar-nos cap a unes realitats que no siguin indubtablement vies que porten a «la vida veritable» (com el mateix Ignasi dirà més endavant a EE 139).

1.2.6. Deixar a Déu ser Déu

La imatge de Déu que es dibuixa al començament del PF, com a central i absolut per a l'home, font de sentit i de felicitat de la vida humana, demana una obertura i disponibilitat plenes. Així, la llibertat buscada per cada persona és la forma d'afirmar realment, existencialment Déu, com a Déu. D'aquesta manera, des del PF es va desenvolupant en l'exercitant aquella disposició perquè el Senyor es comuniqui immediatament amb la seva criatura, traient allò que hi pugui haver de reserves i impediments a un obrir-se al Déu que ho és tot.

En qualsevol cas, l'exercitant, que reconeix el caràcter absolut de la seva vida centrada en Déu, desitjarà i elegirà amb tota la seva força «el que més ens condueix al fi per al qual som creats». Aquí trobem per primera vegada la paraula que caracteritza l'espiritualitat dels Exercicis, «més», expressió de la desmesura de l'amor, ja que l'amor sempre demana més i en matèria d'amor sempre estem en deute (cf. Rm 13,8). Aquest «més» revela l'impuls d'amor que s'amaga en la indi-

ferència (paraula que no utilitza Ignasi en els Exercicis, on fa servir un llenguatge més actiu i dinàmic), ja que «no hi ha indiferència veritable més que en un cor disposat a estimar amb un amor apassionat i universal, en lloc de refugiar-se en una cosa o en una altra o de professar respecte per totes les coses enmig d'una insensibilitat general»⁸.

Més endavant, la disposició expressada pel «més» anirà prenent cos en l'exercici del Regne [97-98], en les contemplacions de Segona Setmana [104] i en els exercicis previs a l'elecció (Banderes, Binaris i Humilitat).

1.2.7. Sobre l'experiència de fe pròpia del PF

Amb tot el que hem dit s'haurà pogut entendre amb claredat suficient que el PF no és simplement una elucubració de teologia natural, sinó que se situa en la perspectiva d'una experiència de fe, encara que no en termes explícits. Això resulta clar si es té en compte el fi dels Exercicis: viure en l'amor i el servei, a partir d'una transformació profunda de l'afectivitat. Cal partir, doncs, del fet que l'enunciat teològic teòric del PF és l'expressió d'una realitat, la de l'amor, de la qual cal fer experiència vital.

En la primera part l'exercitant se sent objecte de l'acció de Déu en la seva pròpia vida, "és creat". I l'acció de Déu només pot ser amor, ja que Ell és Amor. I com que aquesta acció de Déu és, com tot acte d'amor, una interpel·lació, suscita de manera espontània una resposta personal i així s'enceta ja la dinàmica d'aliança que travessa tots els Exercicis Espirituals. Aquesta resposta de l'exercitant s'expressarà en forma de lloança, reverència i ser-

vei, però no com si fos un programa que s'hagués d'executar forçosament, sinó mogut per la seducció de l'amor que per ell mateix crida i mou la persona estimada. Es tracta, doncs, d'una experiència de passivitat (l'acollida de l'amor) que es fa activitat (resposta d'amor).

Fem-nos, aquí, una pregunta: es pot presentar i oferir el PF a no creients? Encara que la perspectiva plena i explícita del PF és, sense dubte, una proposta per a cristians, no es pot negar que el seu contingut té un sentit ple per a persones que visquin alguna experiència de "ser creats", que vulguin orientar la seva vida en relació a un absolut, que desitgin viure una vida tota ella unificada en un únic sentit i siguin persones que no es considerin illes, sinó que concebin la seva pròpia vida en obertura als altres.

1.2.8. Aprenent a estimar

Al final dels Exercicis, Ignasi diu que l'amor s'ha de posar més en les obres que en les paraules [231] i proposa una contemplació per a seguir vivint en l'amor més enllà dels Exercicis. Sembla, doncs, que l'amor ha d'estar present en el PF, ja que aquest conté de manera concentrada l'essencial de tota l'experiència d'Exercicis. A més a més, el PF introdueix en la pràctica de l'amor, que consisteix en les obres, mitjançant l'explicitació de «lloar, fer reverència i servir». Certament, un amor a Déu, però, com ja s'ha dit, també a germans i germanes.

José M. Castillo diu que Francisco Suárez «no parla mai d'indiferència de voluntat, sinó d'indiferència d'afecte... Això ja ens està dient que per a Suárez la indiferència excedeix els límits de la nos-

tra voluntat; és a dir, es tracta d'una disposició més ampla i més profunda»⁹.

A més, com diu Karl Rahner «la indiferència no és altra cosa que la fase inicial de l'amor, l'aprenentatge de l'amor final»¹⁰, ja que és anar centrant el cor en l'essencial, sense deixar-se hipnotitzar per tots els miratges de particularitats que desvien el cor del centre de l'amor. I, en qualsevol cas, «fer-nos indiferents» només és sa si correspon a un apassionament personal profund, que en aquest cas és la passió per Jesucrist i el Regne de Déu. De manera que parlar d'indiferència és parlar d'una passió que genera llibertat.

En això Ignasi enllaça amb una antiga tradició, en particular sant Bernat, que ja va percebre que el veritable amor, fundat en Déu, demana mantenir un equilibri respecte de les coses no clarament orientades cap a la voluntat de Déu, «sempre a punt per a seguir la seva voluntat [la de Déu], sigui quin sigui el sentit vers el qual veurem que aquesta voluntat s'inclina»¹¹.

1.2.9. Crist i el PF

Atès el caràcter essencialment cristològic dels Exercicis Espirituals, resulta inconcebible que el PF no sigui una experiència fonamentalment cristològica, ja que, com hem dit, el PF és present contínuament en tots els exercicis de pregària, mitjançant l'«oració preparatòria» [46], i és preàmbul essencial del moment culminant de tot el procés espiritual: l'elecció. Crist, amb qui s'ha d'identificar l'exercitant, és la realització més perfecta del PF: la plenitud de la glòria del Pare i de la vida dels homes es dona "en Crist", perquè «només Crist ressuscitat constitueix l'home perfecte, a imatge i semblança seva

fou format el cos d'Adam» (sant Ireneu). Al mateix temps, Crist, sovint anomenat «Creador i Senyor» en els Exercicis, és també objecte del «lloar, fer reverència i servir»¹².

1.3. La pràctica del PF

1.3.1. Importància i caràcter dinàmic del PF

Les diferents orientacions dels directoris sobre la manera de proposar els Exercicis sempre donen un relleu especial a la manera com s'ha de donar el PF i la divisió de les seves diferents parts. La pràctica actual segueix donant una gran importància al PF per a orientar el sentit de la vida, intentant relativitzar tot el que no sigui Déu mateix. El PF és un projecte de màxims i orienta tots els Exercicis.

Els directoris destaquen també el caràcter dinàmic del PF, i que implica per a l'exercitant: adquirir una certa obertura d'esperit, una disponibilitat personal. Això es veu en les mateixes expressions que empra el text, com «fer-se», «desitjant i elegint» i, també en la «pregària preparatòria» [46], permanent extensió del PF, en què es demana a Déu una ordenació plena de tota l'existència. El «preàmbul per a fer elecció» [169] insisteix en l'actitud dinàmica i existencial que hi ha hagut des de l'inici dels Exercicis amb paraules que sintetitzen el mateix PF: «Res no m'ha de moure a prendre els tals mitjans o a privar-me'n, sinó solament el servei i lloança de Déu nostre Senyor i salut eterna de la meva ànima». L'exercitant no s'ha quedar fixat en coses que no siguin Déu mateix o la seva voluntat i per això, ha de treballar aquesta llibertat per a esti-

mar o, si no, millor retardar l'entrada en Exercicis, «fins a haver madurat més»¹³.

Això no obstant, en el text dels Exercicis i Directoris, no sempre consta de forma clara en què consisteix el treball de l'exercitant per a arribar a l'objectiu del PF. Es tracta d'una consideració de la lògica de la vida cristiana? És qüestió de crear una convicció personal? Parlem de moure la voluntat? És un exercici més racional que afectiu? Temps més de reflexió que de pregària? Per a ser sincers, gran part dels comentaristes i de les exposicions clàssiques accentuaven del PF l'orientació cap a la intel·ligència i la voluntat més que no a l'afecte. No són pocs els qui en destaquen el caràcter dur i àrid.

Precisament, per contrastar aquesta línia en la forma de proposar el PF, s'insisteix actualment en el fet que «ha de ser com una mirada cap al cim, que suscita desigs d'enfilars-s'hi», «una experiència d'amor de Déu que ens interpel·la i mou a la reciprocitat», «un encontre amb la utopia del Regne que ajudi que cada exercitant escrigui la seva pròpia utopia»... En qualsevol cas, cal ajudar que l'exercitant comenci els Exercicis amb goig i esperança, ja que hi acollirà existencialment la Bona Notícia del Regne de Déu. En aquesta línia, W. A. Barry parla del «Principi i Fonament afectiu» i fa seves les paraules del psiquiatra J. S. Mackenzie: «Gaudir de Déu hauria de ser la culminació de la pedagogia espiritual»¹⁴.

Es refereix a l'experiència de la companyia de Déu que fa desaparèixer els sentiments negatius i que porta a sentir-se acollit i estimat. Aquesta vivència afectiva és un bon "inici", ja que mou l'exercitant des del centre de la seva persona: el

cor. Pot, doncs, afirmar-se que el plaer espiritual, que és un element important dels Exercicis, com s'ha dit a propòsit de la segona anotació, i que culmina en la Quarta Setmana, comença a créixer des del PF.

1.3.2. *Practicar el PF com una veritable inici dels Exercicis*

Ja que els Exercicis Espirituals comencen estrictament amb el primer exercici de la Primera Setmana [45], el PF cal situar-lo en l'activitat prèvia al mateix començament de l'experiència, al costat de la presentació de les anotacions i la creació de les disposicions per a entrar de ple en els exercicis. Aquesta manera de concebre la pràctica del PF, es veu confirmada pel fet que en un dels textos de més autoritat com el d'Helyar, el PF figura encara entre les anotacions.

Ara bé, el PF no sols té una finalitat dinàmica, sinó que, en paraules d'Eliás Royón, és més un "inici" que un "principi". És a dir, no es tracta d'una experiència a partir de la qual l'exercitant s'endinsa en un nou procés espiritual independent, sinó de quelcom semblant a l'obertura musical d'una simfonia, que en el cas dels Exercicis, no farà altra cosa que ampliar el "moviment" inicial. Els Exercicis Espirituals tenen com a objectiu ordenar la vida a partir de la transformació de l'affectivitat, en sintonia amb l'Evangeli: «Que des de bon principi sàpiga l'exercitant on va, i que es determini seriosament a arribar amb la seva dedicació fins a on se'l vol conduir»¹⁵.

1) L'exercitant ha de prendre consciència clara i ferma de quin és el sentit de la seva vida:

La finalitat de la vida, la plenitud de la seva existència (=“salvar” l'ànima en l'amor a Déu i als germans (=“lloar...”).

Tot està orientat vers aquesta conclusió (“les altres coses”)

2) A més, ha de disposar-se seriosament a la tasca de fer realitat aquest projecte. Això es proposa mitjançant el «tant - en la mesura», el «cal que ens fem indiferents», «només desitjant i elegint». No es tracta d'aconseguir de bones a primeres el fruit de tots els Exercicis. Aquesta tasca s'enuncia ja en la primera anotació [1]: «treure de si totes les afeccions desordenades»; i en el títol [21]: «vèncer-se». També la cinquena anotació [5] ja prepara el camí: «gran coratge i liberalitat... oferint-li tot el seu voler i llibertat, per tal que sa divina majestat així de la seva persona com de tot el que té se'n serveixi conforme a la seva santíssima voluntat».

Aquest és l'objectiu del PF en els Exercicis complets, que suposen una persona amb desigs autèntics de progressar en la vida cristiana, «que desitja aprofitar en tot el possible» [20], i que capaciten per a una veritable elecció evangèlica. Però, en qualsevol cas, l'exercitant comença amb la consciència del paralític que necessita que algú l'alliberi de la seva immobilitat, amb la confiança de tenir Jesús al seu costat.

En altres situacions, caldrà decidir si es dona o no el PF i si es fa del tot o només parcialment, o bé dedicar-li més o menys temps. Per exemple, en els Exercicis en la Vida Quotidiana hi ha qui li dedica almenys quatre setmanes. Una entrada lenta que facilita iniciar la Primera

Setmana des d'una perspectiva molt positiva.¹⁶

1.3.3. *Prendre's la vida seriosament*

«Es determini seriosament», hem llegit unes línies més amunt. Es tracta d'una seriositat o responsabilitat fruit d'un prendre's la vida seriosament. «El pressupòsit antropològic per a fer els exercicis és prendre's seriosament l'existència humana» (Jon Sobrino). Per tant, qui s'aproprï als Exercicis ha de partir d'una posició personal existencial que no busqui simplement satisfaccions de caràcter pietista, o donar respostes teòriques o moralitzants, sinó que es pregunti o bé pel sentit real de la seva vida o vulgui fer front a aquelles qüestions veritablement fonamentals de la seva existència. Com que coneixem prou bé la limitació de l'expressió humana per a manifestar realitats profundament vitals, a l'hora de comprovar que es doni aquesta disposició en el candidat, convé no deixar-se guiar ni pel llustre ni per la pobresa de les paraules o formulacions de les persones que demanin fer els Exercicis. Hi ha qui té una capacitat i riquesa d'expressió que no sempre respon a una actitud seriosa davant la vida i, en canvi, passa just al revés amb altres persones d'expressió i formulació més aviat pobres.

En definitiva, cal evitar, de totes passades, que el PF sigui l'ocasió per a elucubracions estèrils i fatigoses, però també que degeneri en un moralisme o un voluntarisme extenuants. No es tracta d'aconseguir plenament i de cop el que s'enuncia en el PF: això s'anirà assimilant durant tots els Exercicis [cf.16, 46, 157, 166, 169]. L'objectiu de l'exercici és prin-

cipalment impregnar-se del sentit del PF i atiar disposicions en consonància.

1.3.4. *«Sentir i gustar»*

Ja que el PF és el primer exercici que es realitza, convé que s'enfoqui de manera que l'exercitant pugui fer un tast de la bondat i l'amor del Senyor. Assaborir el contingut del mateix text amb el recurs al Paremestre, com s'acaba d'indicar: la centralitat de Déu, del seu Regne i de la seva voluntat. El PF, com a experiència d'una passivitat activa, demana el "treball" de deixar-se estimar, cosa no fàcil, però que toca a fons la dimensió més afectiva de la relació amb Déu: descobrir i assaborir «que n'és de bo el Senyor» (Sl 34,9). La imatge de Déu Amor pren aquí un alt relleu vivencial. I, a la vegada, aquesta experiència de l'amor concret de Déu per mi, profundament sentida és el detonant d'una resposta progressiva al Déu de l'Aliança amb el qual culminen els Exercicis Espirituals.

La primera part del PF deixa pas obert a una dimensió més pràctica: «Fills meus, no estimem amb frases i paraules, sinó amb fets i de veritat» (1Jn 3,18). Com es concreta i es fa operatiu l'amor? La resposta inclou dos moments: un primer moment és la presa de consciència que l'amor ha de buscar les seves pròpies mediacions i un altre, en què l'amor ho regeix tot i, per tant, exigeix un cor obert i disponible per a elegir les mediacions apropiades. El "més" amb què acaba el PF apunta a un sentiment profund, a una certa passió per Déu, com a centre de tota la vida de l'exercitant. Un inici que cal desenvolupar sobretot mitjançant la petició repetida en l'«oració preparatòria».

1.3.5. Relació personal i confiada amb Déu

«Posar-se a les seves mans», diran els directoris ignasians, segons l'esperit de l'anotació número 5 [5]. La pregària de Charles de Foucauld: «Pare, em poso a les teves mans...» pot ajudar a fer efectiva aquesta anotació. També hi pot ajudar la mateixa proposta d'Ignasi de començar tots els temps de pregària amb l'oració preparatòria [46], i d'acabar-los amb el Parnostre, pregàries que són síntesi del PF i que sostenen contínuament una actitud de confiança profunda. En aquesta relació de confiança, l'activitat de l'exercitant ha de ser sobretot demanar amb senzillesa, més que no pas esforçar-se, és a dir, demanar aquell «resignar-se del tot», i aquell equilibri o llibertat a què fan referència els directoris.

1.4. Algunes aproximacions recents al PF

1.4.1. Punts de partida del PF

El fet que el text del PF no vagi acompanyat d'orientacions metodològiques, encara que aquestes no faltin als directoris ignasians, ha impulsat una certa creativitat en els enfocaments d'aquest exercici espiritual. Indico tot seguit i d'una manera molt sintètica, només alguns d'aquests enfocaments més recents.

- Decisió existencial de donar a la vida un sentit teològic (J. Gómez Caffarena).
- Consagració i comunió: obrir-se des del cor a Déu i a la comunicació universal (J. C. Guy).

– Prendre's seriosament la pròpia existència, tota ella polaritzada per un Absolut (Jon Sobrino).

– Encaix entre deure i llibertat (F. Segura).

– Pont llevadís que connecta la vida de l'exercitant amb la vida de fe (J. I. González Faus).

– No partir de zero en l'experiència del PF, sinó des del punt on l'exercitant ha arribat en la seva vida espiritual (A. Lefrank).

– Aprenentatge de l'amor: començar a alliberar-se d'aquelles coses que hipnotitzen o són miratges que impedeixen orientar la vida en l'amor (K. Rahner).

– Conscienciar que només Déu és Déu i afirmar existencialment Déu mitjançant el «fer-nos indiferents» (J. Vives).

1.4.2. Alguns desenvolupaments del PF

Avui és comú iniciar el PF amb la invitació a l'exercitant a rellegir la seva pròpia història de salvació. No es tracta ni d'una crònica de la pròpia vida, ni d'una interpretació, sinó d'una mirada de fe, en la qual l'exercitant se sent filla o fill volgut per Déu i mogut a la gratuïtat i a la correspondència.

Amb perspectiva teològica i trinitària, l'exercitant pren més consciència, amb relació a Déu Pare Creador, de la seva condició filial, i aquesta filiació, reconeguda i viscuda en el Fill, introdueix l'exercitant en el clima trinitari. Hi acostumen a ajudar alguns textos de suport: Col 1,15-20 i Ef 1,3-10 per a assimilar la centralitat absoluta de Jesucrist; Jn 1,30-39 per a aprofundir en l'atracció de Jesucrist.

Es pot també enfocar la pregària com un exercici d'acollida de tots els béns que Déu ens dona ("les altres coses") per a "fer-ne us" o per a "estar-nos-en". En paraules de la psicologia més elemental, saber dir «hola» i saber dir «adéu». O també es recorre a la pràctica orant de la respiració: en aquest moviment vital, quan un inspira, acull i quan expira, entrega; de la mateixa manera, rebem la vida i, si no la donem als altres, morim. Naturalment, en aquesta mena de pràctiques, cal evitar sempre l'entotsolament egocèntric.

1.4.3. Alguns textos molt utilitzats (entre molts altres)

La llista de textos, sobretot, bíblics, que fan servir les persones que donen Exercicis Espirituals és immens i, per tant, aquí només s'indiquen alguns que ens han semblat especialment adequats:

- Història de Jonàs i Rut: sortir d'un mateix i desitjar i elegir allò que més condueix.
- Saviesa 11,22ss. Deslligar-se de tot el que no sigui Déu en començar els Exercicis.
- Rm 8,31ss. Per a aquelles persones que tendeixin a l'angoixa, el text pot ajudar a inspirar confiança i a posar-se en mans de Déu.
- Magnificat. Posar Déu al centre, però no dalt d'un pedestal, sinó a prop, de manera que «el cor se n'alegri» perquè «ha mirat la meva petitesa».
- Lc 10,25-42. En el bon samarità i en Marta i Maria se'ns mostra com la vida consisteix en l'amor absolut a Déu i al proïsme, però superant els mirat-

ges "d'allò religiós" o d'un servei no ben orientat.

– *El petit príncep*, sobretot el capítol 21 ofereix també bona matèria laica per a entrar en l'obertura de la fe.

1.4.4. Una reformulació secular del PF: «Projecte de Vida» o «Marc de la meua existència»¹⁷

Una formulació secular del PF com la que es presenta tot seguit, pot ser especialment suggestiva per a persones amb mentalitat secular i pot aplicar-se fins i tot a no creients. A partir de la reflexió sobre aquest text, el més probable és que l'exercitant se senti incapaç de realitzar el projecte proposat i, així pot comprendre millor el sentit dels Exercicis, precisament per a ajudar a aconseguir la llibertat interior i disposar-se a comprometre's. A continuació, mitjançant la consideració de textos bíblics, l'exercitant comprova que aquest pla tan humà de realització personal és el que Déu vol...

«La persona humana és en aquesta terra per a apreciar, respectar i ajudar els altres a realitzar-se plenament; i, mitjançant això, realitzar-se ella mateixa; i les altres coses sobre la faç de la terra són per a la persona humana i per a ajudar-la a aconseguir el fi pel qual són a la terra.

D'on se segueix que l'ésser humà tant ha d'usar-ne en la mesura que l'ajudin per al seu fi, com ha d'estar-se'n en la mesura que li siguin impediment.

Per això cal fer-nos lliures davant totes les coses, sense sentir-nos lligats a cap d'elles, en tot allò que no cons-

titueix un perjudici per a qualsevol persona (no es pot elegir entre maltractar o no maltractar una persona) de tal manera que no vulguem de part nostra més salut que malaltia, riquesa que pobresa, honor que deshonor, vida llarga que curta, seguretat que risc, seny que bogeria i de la mateixa manera en tota la resta; només desitjant i elegint allò que més ens condueix per al fi al qual ens sentim cridats.»

1.5. En mans de Déu

És freqüent servir-se durant la pràctica del PF de la pregària més recent i familiar a molts cristians de Charles de Foucauld: «Pare, a les teves mans...». Aquest recurs no resulta estrany a l'esperit del PF ignasià. En efecte, en el Directori del P. Vitoria, «basat en notes dictades per sant Ignasi», es diu que el fruit dels Exercicis

serà més gran, com més l'exercitant s'abandoni «a les mans del Senyor perquè faci d'ell el que vulgui, segons allò de: Fill meu, dona'm el teu cor i l'ompliré»¹⁸. Més endavant, es parla de la importància de posar-se «totalment a les seves mans, ja que aquí rau el fonament que trobem el que desitgem»¹⁹. I, per a aconseguir aquest abandonament total en mans de Déu, diu el Directori, cal considerar bé el PF.²⁰

Amb aquestes expressions repetides, es resumeix bé la disposició inicial de l'exercitant, que ha d'aconseguir-se en el PF: entrega i abandonament total, però des de la relació filial de sentir-se veritablement fill o filla de Déu, i amb la gran confiança d'estar a les mans del Pare. Començar els Exercicis amb tota l'exigència d'una veritable experiència de Déu –abandonament–, amb tota la consciència de la pròpia dignitat –filiació– i amb una confiança que s'haurà de mantenir i conrear contínuament –a les mans del Pare.

2. EXÀMENS I CONFESSIÓ GENERAL [24-44]: L'ARENA I LA ROCA

Després del PF, el llibre dels Exercicis presenta un bloc d'orientacions sobre exàmens, confessió general i comunió que ajuden a donar el pas cap a les concrecions de la vida, després d'haver-se mogut l'exercitant en l'horitzó més general del sentit de la vida humana. L'exercitant s'ha d'anar fent cada vegada més capaç de descobrir on és la roca sobre la qual construir, distingint-la de la

sorra que només sosté aparentment l'edifici de l'existència.

2.1. L'examen

L'Examen és una pràctica espiritual anterior a sant Ignasi i no exclusiva de la tradició cristiana. Trobem diferents formes d'examen, amb accents espirituals o morals diferents, en els pitagòrics i en els

estoics, en Sòcrates, Sèneca, en el rabinisme i en l'islam. I tant en la tradició bíblica com en la història de l'Església (monacat, sant Agustí, sant Joan Crisòstom, Germans de la Vida Comuna, Tomàs de Kempis, etc.). L'«Exercitatori de la vida espiritual» de García de Cisneros, conegut per Ignasi, aconsella i ensenya també aquesta pràctica.

En la seva substància, l'Examen respon a l'exigència evangèlica de viure deserts ("vetlleu") i estar atents a les crides i a l'acció de Déu. No és estrany, doncs, que en els Exercicis s'hi doni una notable importància, ja que els Exercicis són una íntima comunicació amb Déu que es manifesta de formes molt diferents i que espera de l'exercitant respostes també variades i contínues.

Per tant, la importància dels exàmens ve donada pel caràcter de l'experiència de Déu que es realitza, la qual no consisteix només en unes activitats practicades amb la màxima exactitud i fidelitat, sinó en una obertura existencial de l'exercitant a l'acció de Déu. Sant Benet, en la Regla (4:57; 7:62-66), parla de la necessitat quotidiana de confessar el pecat, de plorar-lo i d'esmenar-se; i el dotzè esglaó de la humilitat és creure's en tot moment hostatge dels propis pecats. Ja es veu, doncs, que no es tracta pas d'un exercici morbós, sinó d'un procés continu de purificació i de transparència espiritual.

En analitzar els exàmens proposats en els Exercicis, convé tenir molt present aquest sentit evangèlic profund per a no desorientar-se amb alguns dels elements que es proposen a l'hora de practicar-lo i que són concrecions o recursos, a vegades molt circumstancials.

2.2. Examen particular [24-31]

[24] EXAMEN PARTICULAR I QUOTIDIÀ. CONTÉ EN SI TRES TEMPS I DEMANA EXAMINAR-SE DUES VEGADES

El primer temps és que al matí, de seguida en llevar-se, hom ha de proposar guardar-se amb diligència d'aquell pecat particular o defecte que es vol corregir i esmenar.

[25] El segon, després de dinar; demanar a Déu nostre Senyor allò que hom vol, és a dir, gràcia per a recordar quantes vegades ha caigut en aquell pecat particular o defecte, i per a esmenar-se en endavant, i, seguidament, que faci el primer examen demanant compte a la seva ànima d'aquella cosa particular proposada de la qual es vol corregir i esmenar, discorrent d'hora en hora o de temps en temps, començant des de l'hora en què s'ha llevat fins a l'hora i punt de l'examen present; i que faci en la primera línia de la g= tants punts com siguin les vegades que ha incorregut en aquell pecat particular o defecte; i que després proposi de nou d'esmenar-se fins al segon examen que farà.

[26] El tercer temps, després de sopar, es farà el segon examen, així mateix d'hora en hora, començant des del primer examen fins al segon present, i que faci en la segona línia de la mateixa g= tants punts com vegades ha incorregut en aquell particular pecat o defecte.

[27] Segueixen quatre addicions per a treure més prest aquell pecat o defecte particular.

La primera addició és que cada vegada que hom cau en aquell pecat o

defecte particular posi la mà al pit, penedint-se d'haver caigut; cosa que es pot fer fins davant de molts sense que s'adonin del que hom fa.

- [28] La segona. Com que la primera línia de la g= significa el primer examen, i la segona línia el segon examen, a la nit miri si hi ha esmena de la primera línia a la segona, a saber, del primer examen al segon.
- [29] La tercera. Comparar el segon dia amb el primer, a saber, els dos exàmens del dia present amb els altres dos exàmens del dia passat, i mirar si d'un dia a l'altre s'ha esmenat.
- [30] La quarta addició. Comparar una setmana amb l'altra, i mirar si s'ha esmenat en la setmana present amb relació a la setmana anterior.
- [31] Nota. Cal notar que la primera g= grossa que segueix significa el diumenge; la segona més petita, el dilluns; la tercera, el dimarts; i així seguint.
- [Segueix el gràfic amb els set parells de línies paral·leles].

L'Examen particular és el primer que es proposa. L'Evangelí ensenya repetidament que la Paraula sembrada en el cor pot resultar poc o gens fecunda per causa d'algun obstacle personal. Cal, doncs, estar particularment atents a allò que en el cor de cadascú pot ser impediment a l'acció de Déu. Aquesta atenció particular, orientada vers la puresa del cor més que a la lluita contra els pecats, és l'essència de l'examen "particular". En els Exercicis, Ignasi proposarà que s'apliqui sobretot a la fidel observança de les orientacions metodològiques («addicions») que es van donant al ritme de les diferents etapes. Aquestes «addicions», com veurem més

endavant, són precisament indicacions perquè tot el subjecte, la persona sencera, estigui atenta a l'acció de Déu al llarg de tot el dia.

Per tant, després del PF orientat vers el sentit general de la vida humana, l'examen particular dóna un gir vers el compromís particular de vida de l'exercitant. Mitjançant aquesta pràctica d'atenció als actes concrets al llarg de tot el dia, es fa un aprenentatge important d'objectivitat, que si no es produeix acaba per amenaçar aquelles persones girades exclusivament cap a la interioritat.

En referència a les ajudes concretes que figuren en el text dels Exercicis (examinar-se dues vegades el dia, anotar en unes línies les vegades que un ha faltat, posar-se la mà al pit en caure en el defecte que es combat), és patent que no totes tenen la mateixa importància, encara que sí venen a reforçar una convicció: per a la millora eficaç d'actituds i comportament són necessàries algunes estructures (encara que siguin petites) de suport. Amb tot, l'objectiu principal és viure atents a la realitat concreta d'aquestes actituds i comportaments i renovar regularment la voluntat d'eliminar obstacles concrets a l'acció de Déu.

2.3. «Examen general de consciència» [32-43]

2.3.1. En què consisteix l'Examen general

[32] EXAMEN GENERAL DE CONSCIÈNCIA PER A NETEJAR-SE I PER A CONFESSAR-SE MILLOR.

Pressuposo que hi ha en mi tres pensaments, a saber, un de propi meu, el qual surt només de la meua llibertat i voler; i altres dos que vénen de fora, l'un que ve del bon esperit i l'altre del dolent.

[Segueixen les orientacions per a l'examen del pensament, de la paraula i de l'obra [33-42].

Aquest Examen “general” es refereix a tot el camp dels pecats o faltes possibles. Per a il·luminar aquest vast camp, es presenta una llarga llista de pecats i alguns criteris per a valorar-los. Una lectura d'aquest llarg fragment ha de tenir molt en compte que el «vocabulari i la manera d'expressar-se, en bona mesura, van en direcció contrària de la nostra cultura i sensibilitat. Cal, per tant, fer-ne una transposició»²¹.

Un pressupòsit que precedeix tot el cos de tres parts que ve a continuació situa ja amb una certa finor una distinció important: quin és el camp d'allò estrictament moral, és a dir, allò que surt «de la meua llibertat i voler» [32] i el que pertany a l'àmbit de l'experiència espiritual, la qual, naturalment, pot derivar en conseqüències morals, segons siguin les reaccions de la llibertat personal als pensaments “que vénen de fora”. Aquesta distinció dels tres pensaments, que era ja comuna en la tradició espiritual des d'Orígenes, ha estat interpretada avui dia des de la psicologia profunda, fet que, deixant de banda les possibles discrepàncies o els matisos necessaris, indica, almenys, la importància humana i espiritual que cal donar a la complexitat de la vida interior

de l'exercitant.²² El que és cert és que hi ha pensaments que neixen de la meua voluntat i els domino i n'hi ha altres que s'escapen del nostre control, però que convé desxifrar-los, ja que poden portar-nos a actes bons o dolents.

Per a apreciar bé el sentit del llarg fragment que ve a continuació [33-42] cal distingir entre el caràcter extern i la seva finalitat. Aquesta classificació i la llarga llista de pecats és tributària d'unes ajudes per a la preparació de la confessió que circulava antigament: confessionals, Suma de confessors, Tractat de penitència, etc.²³ En el segle XVI la confessió era molt poc freqüent i la preparació durava un o dos dies i altres dos la confessió i, per tant, es feia necessari algun recurs per a facilitar aquesta treballosa pràctica. Ignasi mateix ens relata la seva llarga confessió a Montserrat [Aut 17], on pot utilitzar el material que es troba en el *Ejercitatorio de la vida espiritual*²⁴.

Això no obstant, més important que el gènere d'aquest fragment dels Exercicis és la seva finalitat: progressar en la «neteja-puresa de cor» (“per a netejar-se”). Per això, Ignasi, més que en els pecats concrets, insisteix en les condicions personals del pecat i analitza tota la complexa trama de l'actuació humana, concretada en pensaments, paraules i obres. A continuació destaco alguns dels punts més sobresortints del text ignasià²⁵.

«*Del pensament*» [33-37]. Les consideracions ignasianes sobre la manera de merèixer o de pecar venialment o mortalment amb el mal pensament “que ve de fora”, són una introducció al discerniment d'esperits, que pressuposa capacitat de «sentir i conèixer, en alguna manera, les diverses mocions que en l'ànima es

causen; les bones per a rebre-les i les dolentes per a llençar-les; i són més pròpies per a primera setmana» [313].

«*De la paraula*» [38-41]. Val la pena posar atenció a allò que Ignasi diu en referir-se concretament al jurament: «és més permès als perfectes de jurar per la creatura que als imperfectes; perquè els perfectes, per l'assídua contemplació i il·luminació de l'enteniment, consideren, mediten i contemplen més que Déu nostre Senyor és en cada creatura segons la seva essència, presència i potència; i així en jurar per la creatura són més aptes i disposats per a fer acatament i reverència a llur Creador i Senyor que no pas els imperfectes» [39]. Així, de forma subliminal, Ignasi situa l'exercitant en l'horitzó de la *contemplació per a assolir amor*; que es basa en la consideració de l'entrega i presència de Déu en tot [cf. 234-237]. Vers aquest cim es dirigeix el camí dels Exercicis, camí que han de recórrer també els "imperfectes". A més a més, en aquesta contemplació i il·luminació l'exercitant s'introdueix a poc a poc en la integració de la naturalesa i la gràcia.

«*De l'obra*» [42]. «Estimeu, amb fets i de veritat» (1Jn 3,18), perquè els fets són l'encarnació dels pensaments i les paraules. A més a més, així com el món més interior de pensaments i paraules ha de modelar-se per la referència a la realitat objectiva de la paraula de Déu i la seva actualització en l'Església, l'experiència espiritual personal ha d'exterioritzar-se i socialitzar-se. D'aquí la necessitat de tenir a la vista «els deu manaments i els preceptes de l'Església i les recomanacions dels superiors».

Aquest capítol ens recorda que l'experiència de Déu no és només una qües-

tió subjectiva i autònoma, només de bons sentiments i intencions, al marge d'una conducta en la línia de la voluntat de Déu, expressió de la bondat de la vida. La recerca de Déu en la tradició bíblica va sempre unida al desig de conèixer la seva voluntat i complir-la. Per això Ignasi encapçala els Exercicis amb aquest capítol, al qual, segons les fonts, donava força importància [cf. Aut 68; 70]. Evidentment que el que Ignasi pretén, avui s'ha de fer a través d'una formació actualitzada de la consciència. Tot i això, potser queda com una qüestió pendent ajudar el possible exercitant a superar una certa anòmia força comuna. Altrament, s'acaba confonent l'experiència espiritual amb un cúmul de vivències i «experiències» poc en sintonia amb el caràcter històricament concret de la revelació: «qui no estima, no coneix Déu», i es tracta d'un amor «amb fets i de veritat». D'aquesta manera Ignasi remarca la importància de l'educació de la consciència moral.

Tanmateix, no s'ha de reduir la instrucció ignasiana sobre l'examen del pensament, de la paraula i de l'obra a una orientació només moralitzant. En aquests paràgrafs dels Exercicis cal copsar una mistagògia per a anar progressant en netedat de cor i en transparència dels pensaments; per a un bon ús de la paraula, conscient de tota la densitat, respecte, amor i veritat que pot vehicular tant en la relació amb Déu com amb els altres; per a mesurar la qualitat de les nostres obres en referència a pautes objectives, però dependents de les nostres actituds personals profundes. Així, l'Examen no és «una mera revisió escrupolosa i detallada de les nostres accions, sinó més aviat una constant verificació de la nostra vida que

ha d'estar sempre en harmonia amb l'Esperit»²⁶.

2.3.2. Pràctica de l'Examen general

[43] MANERA DE FER L'EXAMEN GENERAL, I CONTÉ EN SI CINCPUNTS

El primer punt és donar gràcies a Déu nostre Senyor pels beneficis rebuts.

El segon, demanar gràcia per a conèixer els pecats i llençar-los.

El tercer, demanar comptes a l'ànima des de l'hora de llevar-se fins a l'examen present, d'hora en hora o de temps en temps; i primer del pensament, i després de la paraula, i després de l'obra, pel mateix ordre que es digué en l'examen particular.

El quart, demanar perdó a Déu nostre Senyor de les faltes.

El cinquè, proposar esmena amb la seva gràcia. Parenostre.

El fragment dels Exercicis que acabem de comentar no ha de desviar l'atenció i portar-nos a tergiversar la pràctica de l'Examen com si es tractés d'un exercici moralitzant o, pitjor encara, minuciós i torturador. L'Examen s'ha de situar en la perspectiva de l'Aliança, relació amorosa que porta a una exigència connatural de correspondència humana a Déu. Per tant, l'Examen és la manifestació constant del desig de respondre a l'amor incessant i concret de Déu.

1) D'aquí que el primer punt que es proposa és «donar gràcies»: reconeixement

joiós de l'acció de Déu en la pròpia vida.

2) A partir d'aquest sentiment de gratitud, ben concretat en la història personal dins del context social en el qual es mou, i sobre el teló de fons de l'amor de Déu que és Llum, resulta més fàcil i més higiènic (espiritualment parlant) descobrir, amb la gràcia de Déu, que cal demanar, la necessitat de conversió (resposta a l'amor): «demanar gràcia per a conèixer els pecats i llençar-los»; «demanar comptes a l'ànima...»; «demanar perdó a Déu...»; «proposar esmena amb la seva gràcia».

En definitiva, la pràctica de l'Examen és una forma molt personal de pregària. A més a més, en la mesura que es progressa en la lucidesa interior, fruit de les orientacions precedents, la persona serà capaç de copsar les possibles crides interiors del Senyor, és a dir, discernir els sentiments espirituals que brollen en el cor.

Encara que Ignasi proposi la pràctica de l'Examen per als Exercicis més senzills d'iniciació en l' anotació 18, ell mateix el va seguir practicant (incloent-hi l'examen particular) fins al final de la vida. Això mostra que l'exercici espiritual de l'Examen permet nivells més o menys elevats en la seva realització, ja que és la tasca de progressiva transparència i docilitat a l'acció de Déu, que per l'Esperit actua en el cor de cada persona. En els Exercicis resulta, doncs, fonamental la pràctica de l'Examen general i particular per a progressar en la sensibilitat espiritual com a base d'una vida espiritual més veritable, més lliure i més fidel en l'amor.²⁷

2.4. El sagrament de la reconciliació [44]

[44] CONFESSIÓ GENERAL AMB LA COMUNIÓ

En la confessió general, per al qui voluntàriament la voldrà fer, entre moltes altres, s'hi trobaran ara tres profits.

El primer. Puix que qui cada any es confessa no està obligat a fer confessió general, però fent-la hi ha major profit i mèrit, pel major dolor actual de tots els pecats i malícies de tota la seva vida.

El segon. Com que en aquests exercicis espirituals es coneixen més interiorment els pecats i llur malícia que en el temps que hom no es lliurava així a les coses internes, i se n'aconsegueix ara més coneixement i dolor, hi haurà major profit i mèrit que abans n'hi havia hagut.

El tercer és, consegüentment, que, estant més ben confessat i disposat, es troba més apte i més preparat per a rebre el santíssim Sagrament, la recepció del qual no solament ajuda a no caure en pecat, ans encara a conservar-se en augment de gràcia. Aquesta confessió general es farà millor immediatament després dels exercicis de la primera setmana.

Aquesta confessió s'ha d'interpretar en la línia de l'experiència espiritual dels Exercicis i no simplement com a una necessitat moral de "confessar-se". Se suposa que l'exercitant ja satisfà habitualment la conveniència de reconciliar-se amb Déu. Quan Ignasi va fer la seva llarga confessió general a Montserrat ja

havia participat anteriorment en aquest sagrament a Lloiolà. Tot i això, la confessió de Montserrat tenia un significat de plenitud i de transparència especial, com es pot veure en el seu mateix relat del pelegrí.²⁸

La confessió general és, doncs, part dels Exercicis, fins i tot es pot concebre com la culminació de la Primera Setmana i com un dels elements eclesials forts de l'experiència [cf. 20: Vespres i Missa]. Amb tot, és una pràctica voluntària. Una nota explicativa ignasiana diu que, si pot ser, és millor que el qui dona els exercicis no confessi l'exercitant. Això confirma dues coses: que l'àmbit d'ajuda de l'acompanyant no és interferir en la resposta que l'exercitant dona a Déu, sinó el de les mocions i pensaments que «sent» [17], i que l'exercitant ha de sentir-se sempre lliure en tot el que fa, sense la més mínima ombra de coacció. D'altra banda, la persona que dona exercicis no ha de ser necessàriament capellà, com és obvi.

En qualsevol cas, és bo que la confessió tingui lloc en un moment ja avançat dels Exercicis, generalment a la Primera Setmana, de manera que l'exercitant visqui aquest gest com a sacramentalització de l'experiència de misericòrdia ja experimentada en el seu interior durant els dies d'Exercicis.

2.5. Conclusió general

En acabar el comentari sobre el PF, els Exàmens i la confessió general amb la comunió, podem arribar a aquestes conclusions que poden il·luminar l'aplicació dels Exercicis:

El PF per un costat, i els exàmens i la confessió general i comunió per l'altre, formen com els dos batents de la porta d'entrada als Exercicis.²⁹ El PF obre a una visió general del sentit de la vida cristiana, els Exàmens i la confessió general amb la comunió orienten cap a la dimensió particular i pràctica de la vida cristiana. Dit d'una altra manera, són dues cares d'una mateixa realitat que s'impliquen recíprocament.

En conseqüència, obrint els dos batents, l'exercitant es va introduint en la tasca de "fer" els exercicis; és a dir, va passant de la consideració a la realització.

La part d'Exàmens-confessió-comunió no solament pertany als mateixos Exercicis, sinó que se'n pot aïllar per a constituir una forma d'iniciació a una vida cristiana més seriosa.³⁰ A més, és una excel·lent forma de preparació a la prà-

tica dels Exercicis complets, com mostra el mètode seguit per Ignasi amb el seu amic Pere Fabre, al qual va estar preparant amb aquests recursos durant quatre anys.³¹

Finalment, com s'ha mostrat en tot el que hem dit, diverses orientacions comentades dels Exercicis Espirituals fan referències implícites a parts dels Exercicis complets: PF, discerniment, pregària personal, contemplació per a assolir amor... Això indica que la persona que acompanya, com fou el cas d'Ignasi, ha d'estar sempre atenta a la riquesa espiritual de les diferents pràctiques, a l'experiència que susciten i als desigs interiors i demandes que van brollant en el cor de l'exercitant. Els camins que ens introdueixen a la trobada amb Déu poden ser molt modestos, però Déu és infinit en el seu Amor i no té normes que el lliguin en el seu desig de comunicar-se.

2. PRIMERA SETMANA

La Primera Setmana és el començament del procés dels Exercicis que es dirigeix a «buscar i trobar...» [1]. És, doncs, la preparació d'aquesta tasca d'exploració espiritual:

1) *Purificar la «mirada del cor»*, ja que es tracta de veure amb claredat el que fa referència a la vida cristiana.

2) *Viure una trobada amb el Senyor en la realitat concreta* del món i de la pròpia vida, que estan marcats pel mal i el pecat: coneixement, sentit del pecat i experiència personal de la misericòrdia, que porta a una resposta generosa.

1. TOT ÉS GRÀCIA

Convé tenir molt present que l'objectiu dels diferents exercicis particulars o de les etapes de l'experiència dels Exercicis Espirituals s'expressen a través de les diferents peticions i col·loquis. I, encara que en la pràctica de l'exercitant no es poden anticipar els diferents moments de l'itinerari, per part de qui dona els Exercicis és molt important tingui sempre present el fi o l'horitzó de cada etapa. Això

val de manera molt particular durant aquesta Primera Setmana, ja que, si no es té en compte, pot convertir-se en una experiència molt negativa. Més aviat l'exercitant ha de descobrir en el seu propi cor com la seva vida és pura gràcia, que «tot depèn no del voler o dels esforços humans, sinó de la compassió de Déu» (Rm 9,16). Això és el que el text ignasià va recordant en els seus diversos ele-

ments, des del col·loqui davant Crist Crucificat [53], amb què acaba el primer exercici.

La pràctica del PF ja haurà disposat l'exercitant a acollir l'oferta de Déu que li proposa viure una vida plena en la relació d'amor. Ara, l'exercitant veu el costat fosc de la seva vida, però hi descobreix fins on arriba l'amor de Déu. Si en el PF s'ha considerat com Déu ens ha creat per a la felicitat en l'amor, ara experimentarà, en una espècie d'experiència invertida, com la profunditat del desamor humà provoca la bogeria de l'amor de Déu, que «de Creador ha passat a fer-se home, i de vida eterna a mort temporal, i així a morir

pels meus pecats» [53]. Vergonya i confusió per un costat, i misericòrdia per l'altre, s'uneixen en la mateixa experiència.

Cal distingir d'una manera acurada la *substància* o contingut de les matèries de les cinc meditacions de la Primera Setmana de la forma de presentar-les, ja que la manera de “vestir-les” pot oferir dificultats: el mite d'Adam i Eva, els àngels i la seva caiguda, la persona condemnada per només un pecat mortal, l'infern, i, en general algunes imatges i el llenguatge que s'utilitza. Tot això caldrà adaptar-ho de manera convenient, però amb ple coneixement “d'allò que es busca”.

2. ELS CINC EXERCICIS

2.1. «Un cavaller... avergonyit i confós» [45-54]

[45] PRIMER EXERCICI ÉS MEDITACIÓ, AMB LES TRES POTÈNCIES, SOBRE EL PRIMER, SEGON I TERCER PECAT; CONTÉ EN SI, DESPRÉS D'UNA ORACIÓ PREPARATÒRIA I DOS PREÀMBULS, TRES PUNTS PRINCIPALS I UN COL·LOQUI

[46] L'oració preparatòria és demanar gràcia a Déu nostre Senyor perquè totes les meves intencions, accions i operacions siguin purament ordenades al servei i lloança de sa divina majestat.

[47] El primer preàmbul és composició veient el lloc. Aquí cal notar que en la contemplació o meditació visible, com contemplar Crist nostre Senyor, el qual és visible, la composició serà veure amb la vista de la imaginació el lloc corpori on es troba la cosa que vull contemplar. Dic el lloc corpori, així com un temple o muntanya, on es troba Jesucrist o nostra Senyora, segons el que vull contemplar. En la invisible, com és aquí dels pecats, la composició serà veure amb la vista imaginativa i considerar la meva ànima empresonada en aquest cos corruptible, i tot el compost en aquesta

vall, com desterrat entre animals immunds; dic tot el compost d'ànima i cos.

- [48] El segon és demanar a Déu nostre Senyor el que vull i desitjo. La petició ha de ser segons allò que es busca, a saber, si la contemplació és de resurrecció, demanar goig amb Crist joiós; si és de passió, demanar pena, llàgrimes i turment amb Crist turmentat. Aquí serà demanar vergonya i confusió de mi mateix, veient quants han estat condemnats per un sol pecat mortal, i quantes vegades jo mereixia de ser condemnat per sempre per tants pecats meus.
- [49] Nota. Abans de totes les contemplacions o meditacions s'han de fer sempre l'oració preparatòria, sense canvis, i els dos prèambuls ja dits, canviant algunes vegades segons allò que es busca.
- [50] El primer punt serà aplicar la memòria sobre el primer pecat, que fou dels àngels, i després sobre el mateix fent discórrer l'enteniment, després la voluntat, volent recordar i entendre tot això per sentir més vergonya i confusió, comparant amb un pecat dels àngels tants pecats meus, i on ells per un pecat anaren a l'infern, quantes vegades jo l'he merescut per tants. Dic retreure a la memòria el pecat dels àngels: com havent estat creats en gràcia, no volent-se ajudar amb la seva llibertat per fer reverència i obediència a llur Creador i Senyor, caient en supèrbia, foren convertits de gràcia en malícia, i llençats del cel a l'infern; i així després discórrer més en particular amb l'enteniment, i en acabat moure més els afectes amb la voluntat.

[51] El segon, fer altre tant, a saber, aplicar les tres potències sobre el pecat d'Adam i Eva, retraient a la memòria com per aquest pecat feren tant temps de penitència, i quanta corrupció vingué al llinatge humà, i tanta gent anà a l'infern. Dic retreure a la memòria el segon pecat dels nostres pares: com després que Adam fou creat en el camp damascè i posat en el paradís terrenal, i Eva fou creada de la seva costella, i els fou prohibit que mengessin de l'arbre de la ciència, i ells en van menjar, i així van pecar, i després, vestits amb túniques de pell i llençats del paradís, visqueren, sense la justícia original que havien perdut, tota la vida en molts treballs i molta penitència; i després discórrer amb l'enteniment més particularment, usant de la voluntat com està dit.

[52] El tercer, així mateix, fer altre tant sobre el tercer pecat particular de cada un dels qui per un pecat mortal han anat a l'infern, i molts altres innumbrables per menys pecats que jo he fet. Dic fer altre tant sobre el tercer pecat particular, retraient a la memòria la gravetat i la malícia del pecat contra el seu Creador i Senyor, discorrent amb l'enteniment com en el pecar i fer contra la bondat infinita, justament ha estat condemnat per sempre; i acabar amb la voluntat, com està dit.

[53] Col·loqui. Imaginant Crist nostre Senyor al davant i posat en creu, fer un col·loqui com de Creador ha passat a fer-se home, i de vida eterna a mort temporal, i així a morir pels meus pecats. Altre tant mirant a mi mateix el que he fet per Crist, el que faig per

Crist, el que he de fer per Crist, i així veient-lo d'aquesta manera penjat en la creu, discórrer pel que se m'ofeirà.

[54] El col·loqui es fa, pròpiament, parlant, així com un amic parla amb un altre, o un servent al seu senyor, bé demanant alguna gràcia, bé culpant-se d'alguna malifeta, bé comunicant les seves coses i volent-hi consell; i dir un Parenostre.

2.1.1. La iniciació en la pregària

Si es prescindeix de la matèria de la pregària, de la qual ja s'ha parlat, és important prestar atenció a la pedagogia que a partir d'aquesta setmana es proposa. Més tard ja s'anirà acomodant, però a partir del que s'ha començat a la primera setmana. El ritme de la pregària ve marcat per un esquema que conté una base comuna i unes variants d'acord amb les diferents matèries:

1) Entrada en la pregària: aquesta primera setmana corre el risc de convertir-se en un exercici d'excessiva introspecció. Per això és d'especial importància tenir en compte el que Ignasi recomana: «alçat l'enteniment amunt, considerant com Déu nostre Senyor em mira» [75]. Començar, doncs, sentint-se sota la mirada amorosa de Déu que ens coneix pel nom.

– Pregària preparatòria [46]: és l'actualització constant del PF, ja que els Exercicis tenen com a objectiu ordenar la vida segons la voluntat divina, que és la nostra felicitat. Per tant, no tan sols la intenció (“intencions”) ha de ser recta mirant a la finalitat per la qual hem estat creats, sinó també

les activitats exteriors (“accions”) i obres cap a un mateix, així com els processos, espirituals, intel·lectuals o físics (“operacions”) que estan implicats en qualsevol presa de decisió (J. Calveras).

– «Composició veient el lloc» [47]. També es donen les expressions més simples: «composició» [65, 232], «veure el lloc» [202], encara que «composició veient el lloc» és la més freqüent. Evidentment, es tracta d'una ajuda per a implicar la imaginació en la pregària, ja que prega tot l'ésser i és tot l'ésser el que ha de ser transformat en totes les seves dimensions. Precisament per aquest caràcter integrador de l'experiència dels Exercicis, no sembla excessiu veure en la frase més repetida, «composició veient el lloc», una proposta de disposició personal de qui intenta veure el lloc.³²

– «Demandar a Déu nostre Senyor el que vull i desitjo» [48]. Cada exercici té la seva pròpia finalitat, la qual ha de ser objecte del desig per part de l'exercitant, que l'ha d'alimentar durant el dia [cf. addicions 1^a i 2^a: 73, 74]. Al mateix temps, els Exercicis són obra de la gràcia i per això s'ha de «demandar el que vull i desitjo».

2) «Punts» [50- 52]. Constitueixen, explicats de manera «breu i sumària», la matèria de la meditació o contemplació, i han de ser objecte de l'elaboració personal conduïda per la gràcia, segons la indicació de l' anotació 2^a [2].

3) «Col·loqui» [53-54]. Com expressa tot el conjunt d'aquests dos números, és un moment especialment dens de la re-

lació amb el Senyor, que s'ha desenvolupat al llarg de l'exercici. Aquí té especial importància aquella «més gran reverència» de la qual es parla en l' anotació 3^a [3]. Òbviament no es tracta de temor, ja que el col·loqui ha de revestir el caràcter d'una relació d'amic a amic i, a més a més, sempre acaba amb el Parenostre.

En resum, es pot veure com la pregària que es proposa en els Exercicis segueix en les seves línies fonamentals la *lex orandi* de la litúrgia. Amb formes molt diverses, la litúrgia sempre comença amb una *entrada*, segueix amb el *cos* o centre de la pregària per a acabar amb una *conclusió* o comiat. En el fons, és la llei vital de tota relació, que, si és humana, està continguda entre un «hola» i un «adéu».

2.1.2. La pregària durant aquesta Primera Setmana

Dins aquest esquema comú per a totes les setmanes, cada meditació o contemplació té les seves pròpies peculiaritats que s'expressaran en els diferents continguts de la composició de lloc, de la petició i dels punts segons la matèria. La manera de pregar s'acomodarà no sols a la matèria, sinó també als diferents moments del procés de l'exercitant, als quals ha de respondre el col·loqui.

Una llarga tradició, que troba en Ramon Llull un dels exponents més preclars, i que potser va ser inspiradora d'Ignasi, integra les tres potències en la pràctica de la pregària³³. Ignasi, anhelós d'implicar en Exercicis tota persona humana amb totes les seves capacitats o dimensions, proposa en el primer exercici una forma en què les potències de l'ànima aportin cada una la seva pròpia capacitat per endinsar-se en

el misteri o realitat meditada. Aquesta forma, un pèl esquemàtica, de tres pistes queda més bifurcada en el segon exercici. Al llarg dels Exercicis les tres potències seguiran fent la seva aportació contemplativa, sense, però, la rigidesa que es demana en aquest primer moment.

Això no obstant, memòria (autopresència), enteniment (autoconsciència) i voluntat (autodeterminació) no són simples instruments exteriors per a accedir al pecat, objecte de la meditació, sinó que són la manifestació de la intimitat més profunda de la persona. Mitjançant les tres potències l'exercitant revela la «*imago Trinitatis*» perversida pel pecat que fa sentir-nos pecadors precisament en aquesta estructura trinitària», ja que el nostre esperit obert a Déu «està dotat d'una espècie de presència, de coneixement i de possibilitat de complir la voluntat de Déu»³⁴ i, tanmateix, es reconeix com bloquejant aquesta profunda possibilitat innata en ell.

La meditació té un caràcter d'iniciació a la pregària més activa que la contemplació, que és més passiva. En la meditació es tendeix més a treure conclusions pràctiques, mentre que en la contemplació l'exercitant ha de *reflectir*; és a dir, ha de deixar-se interpel·lar, ha de viure més que no pas pensar, ha d'esperar el do de Déu.

Tanmateix, en la pràctica no sempre es farà una clara distinció entre la meditació i la contemplació. El mateix Ignasi, que proposa meditacions durant la primera setmana, diu que cal tornar sobre «les coses contemplades» [64]. La meditació és més abstracta en el seu contingut i més activa; mentre que la contemplació, centrada en passatges evangèlics, és més visible i, mitjançant el *reflectir* (que no és reflexionar sinó deixar-se impactar), és més

passiva. L'experiència de la pregària que tingui la persona que s'exercita ajudarà a precisar en cada cas quina és la forma de pregària més adequada.

2.1.3. *Matèria de la meditació*

Els Exercicis, com l'Evangeli, han de ser una escola de realisme. Davant l'amor de Déu, que ens crida per pura gratuïtat a una vida plena, sentiment viscut en el PF, l'exercitant ha de sentir-se avergonyit de la seva resposta a tant d'amor com se li ofereix. Per a predisposar l'esperit a aquest exercici de la Primera Setmana, Ignasi suggereix que l'exercitant intenti sentir-se «com si un cavaller es trobés davant el seu rei i tota la seva cort, avergonyit i confús d'haver ofès molt aquell de qui primer rebé molts dons i moltes mercès» [74]. Amb això ja s'insinua que el pecat és un problema de relació amorosa no corresposta.

Per això, Ignasi posa l'exercitant davant situacions que ajudin a desemascarar la realitat veritable del pecat. La meditació del mal ús de la llibertat dels àngels ajuda a considerar la foscor del món, fent adonar que allò més espiritual o més elevat també es corromp: la intel·ligència, la llibertat, les relacions humanes, la religió, etc. Encara més: el cor o l'esperit estan en la mateixa arrel del pecat, que és sempre apropiació o possessió, que es fa història.

Per a prendre consciència que vivim en una història de mal, Ignasi proposa meditar el pecat d'Adam i Eva, com a pas vers la consideració de pecat que comporta la condició humana, «la mare m'engendrà pecador» (Sl 51). Des dels orígens fins als nostres dies, el «misteri d'iniqui-

tat» (2Te 2,7), el dinamisme del pecat ha pres cos en les mil realitats que haurien també “d'averkonyir” la humanitat: odi i mentida, explotació i marginació, guerra i fam, menyspreu de l'home que és oblit de Déu... En resum, el pecat ha fet niu en el cor humà creant mecanismes de maldat i produint víctimes. Al mateix temps, el mal arrelat en la societat i en la llarga història de la humanitat contamina, sedueix i arrossega a la complicitat. Aquesta història que arrenca des dels orígens de la humanitat ens arriba fins avui, si som sensibles a l'ofenosa realitat que viu una gran majoria de les persones del nostre món.

També es convida l'exercitant a adonar-se de la malícia que amaga el pecat, un sol pecat, quan és fruit de la llibertat i consciència humanes [52]³⁵, ja que és una força deshumanitzadora. No es tracta de consideracions tremendistes, sinó d'un bany de realisme. En aquesta experiència cal superar el risc de «concentrar-se massa en l'acció del pecador de manera que es passi per alt la víctima del pecat»³⁶, i sense oblidar tampoc que «el pecat ofèn Déu en la mateixa proporció que fa mal a l'home»³⁷.

Per això, aquest misteri d'iniquitat objecte de la meditació es fa més patent davant la imatge del Crucificat [53]. «Imaginant Crist en creu» se'ns revela com el pecat «crucifica el Fill de Déu» (He 6,6) i també revela la *ira* de Déu, és a dir, l'amor de Déu afectat i dolgut (cf. Rm 1,18), d'un Déu «amb sentiments» (Orígens). En aquesta contemplació l'exercitant se sent de manera profunda i única com Jesucrist, que no ha vingut a condemnar, sinó a salvar, perquè «el Jutge és, al mateix temps, el Salvador» (Karl Barth).

2.2. Dolor, llàgrimes, misericòrdia [55-61]

[55] SEGON EXERCICI ÉS MEDITACIÓ DELS PECATS, I CONTÉ EN SI, DESPRÉS DE L'ORACIÓ PREPARATÒRIA I DOS PREÀMBULS, CINC PUNTS I UN COL·LOQUI

Oració preparatòria sigui la mateixa.

El primer preàmbul serà la mateixa composició.

El segon és demanar el que vull: aquí serà demanar crescut i intens dolor i llàgrimes dels meus pecats.

[56] El primer punt és el procés dels pecats, a saber, retreure a la memòria tots els pecats de la vida, mirant d'any en any, o de temps en temps; i per això són útils tres coses: la primera, mirar el lloc i la casa on he habitat; la segona, el tracte que he tingut amb altres; la tercera, l'ofici en què he viscut.

[57] El segon, ponderar els pecats, mirant la lletgesa i la malícia que cada pecat mortal comès té en si, posat que no fos vedat.

[58] El tercer, mirar qui sóc jo, disminuint-me per exemples: primer, quant sóc jo en comparació de tots els homes; segon, quina cosa són els homes en comparació de tots els àngels i sants del paradís; tercer, mirar quina cosa és tot el creat en comparació de Déu; jo sol, doncs, què puc ser?; quart, mirar tota la meva corrupció i lletgesa corporal; cinquè, mirar-me com una nafra i abscess, d'on ha sortit tants pecats i tantes maldats i verí de tanfíssima turpitud.

[59] El quart, considerar qui és Déu contra qui he pecat, segons els seus atributs, comparant-los als seus contraris en mi: la seva saviesa a la meva

ignorància, la seva omnipotència a la meva feblesa, la seva justícia a la meva iniquitat, la seva bondat a la meva malícia.

[60] El cinquè, exclamació, admirat, amb crescut afecte, discorrent per totes les creatures, com m'han deixat en vida i m'hi han conservat: els àngels, essent coltell de la justícia divina, com m'han sofert i guardat i pregat per mi; els sants, com han intercedit i pregat per mi; i els cels, sol, lluna, estrelles i elements, fruits, ocells, peixos i animals; i la terra, com no s'ha obert per engolir-me, creant nous inferns per a sofrir-hi sempre.

[61] Acabar amb un col·loqui de misericòrdia, enraonant i donant gràcies a Déu nostre Senyor perquè m'ha donat vida fins ara, proposant esmena amb la seva gràcia d'ara endavant. Pare-nostre.

2.2.1. Jutjats per l'Amor

La mirada meditativa a la realitat del mal fora d'un mateix, realitzada en el primer exercici, és com el mirall que ens retorna a nosaltres mateixos. Després d'aquesta mirada cap enfora, el segon exercici toca la perspectiva personal: meditar la pròpia història de pecat. No es tracta d'un examen de consciència per a confessar-se (en un dels directoris es diu que cal mirar la realitat «a l'engròs»³⁸), sinó d'una lectura complexificada de la realitat de mal instal·lat en la pròpia existència. «Per això són útils tres coses: la primera, mirar el lloc i la casa on he habitat; la segona, el tracte que he tingut amb altres; la tercera, l'ofici en què he viscut». [56]. Perquè el pecat no és un pur sentiment, sinó una manera de situar-nos en el món, en l'entorn, en les nostres relacions, ja que certament

neix de dins, però s'objectiva. La persona que fa l'acompanyament, "amb breu o sumària declaració" ha d'ajudar l'exercitant a no eludir considerar la profunditat i extensió del pecat (personal, social, estructural), superant la fàcil temptació d'un espiritualisme evasiu i intimista. Perquè no hi ha conversió a Déu sense conversió a l'amor als altres i a les exigències de la justícia.

Aquesta meditació del pecat no es fa davant la llei, com si el mal fos simplement la transgressió d'una norma, sinó considerant la mateixa realitat del mal com a tal, que per ser mal està prohibit: «mirant la lletgesa i la malícia que cada pecat mortal comès té en si, posat que no fos vedat» [57]. Quan es fa o es deixa de fer perquè està prohibit, no hi ha veritable llibertat. Aquí cal tenir en compte que per «pecat mortal» s'entén «pecat capital», amb el sentit que li donen molts escriptors espirituals com García Cisneros, Teresa de Jesús o Joan de la Creu.³⁹ Pecat capital posa en relleu la disposició de la persona més que la mateixa acció que s'ha comès, i aquesta disposició es fa més conscient mitjançant les consideracions que es proposen en el tercer punt: «mirar qui sóc jo, disminuint-me per exemples...» [58]. Però, encara així, l'exercitant no és tot maldat perquè ha estat objecte de l'amor de Déu [cf. 65, 74] i en la seva vida no ha mancat el bé «que he fet per Crist» [cf. 53].

Així s'entén millor el gir que suposen els punts quart i cinquè. L'exercitant es col·loca davant Déu, Bondat Infinita, «contra qui he pecat» [59] i esclata en una «exclamació admirada» en sentir-se totalment immers en un núvol d'intercessors (àngels i sants) i tota la creació, en lloc de parlar-li d'un abisme devorador, i consta-

tar com totes les criatures, «m'han deixat en vida, i conservat en ella» [60]. D'aquesta manera l'exercitant contempla el passat amb una mirada nova i viu el present amb la gran admiració, expressada en quatre «com» [60], d'una existència reconciliada i acompanyada. Més endavant, repetides vegades, l'exercitant tornarà a reviure de maneres diferents aquesta existència acompanyada [63, 98, 151, 232], quelcom característic del cristianisme, «religió dels rostres» com l'anomena Madeleine Delbrêl⁴⁰.

2.2.2. *Esperar des de l'abisme*

Les dues primeres meditacions conduiran l'exercitant a adonar-se que estem enfonsats en l'abisme, i aquesta és la veritat de la nostra història humana, si som capaços de fer una mirada realista al món d'avui en tota la seva extensió de persones, països, sistemes polítics i econòmics. Tot i això, des d'aquest abisme esperarem confiadament la salvació, «com el sentinella espera el matí» (Sl 130). El més greu, segons sant Agustí, és que ignorem l'abisme on som: «veritablement es troba en l'abisme qui ignora que hi ha caigut».

Per tant, de la vergonya, que és un sentiment d'honradesa amb el real, es passa al dolor profund i així s'experimenta la misericòrdia com a tal. En cas contrari, sense la vergonya ni el dolor, la vivència de la misericòrdia seria un sentiment totalment fictici. De què té misericòrdia i em perdona el Senyor si no reconec ni sento el meu pecat? En aquesta experiència de la misericòrdia del Senyor visc la relació real amb un Déu que va venir a un món que caminava enmig de les tenebres de la mort, però que ha vingut a salvar, i no a condemnar: «Perquè, encara que la

consciència ens acusi, Déu és més gran que la nostra consciència i ell ho sap tot» (1Jn 3,20). Paradoxalment, el mal es converteix en experiència de relació amorosa entre un Déu que és tot tendresa i bondat, i un pobre pecador que se sent agraït, mogut a l'amor i fins i tot alegre, com va experimentar Ignasi: «sóc tot obstacle; i d'això sento alegria i goig espiritual en nostre Senyor...»⁴¹. Perquè «el pecat és la ferida per on penetra la gràcia» (Charles Péguy).

Ja que la finalitat d'aquests exercicis no és fondre's en una visió morbosa i sense esperança, la persona que acompanya ha de tenir molt en compte l'horitzó del camí que l'exercitant està fent: l'experiència de la misericòrdia. Els col·loquis d'aquests exercicis són diàfans: Jesús m'estima i s'ha abaixat cap a mi, fins a «morir pels meus pecats». I la resposta és la de l'amor, pensant «allò que he de fer per Crist» [53]. I en el segon exercici, quan l'exercitant s'ha enfrontat ja amb la pròpia història, no una crònica detallista de pecat, pot «Acabar amb un col·loqui de misericòrdia, enraonant i donant gràcies a Déu nostre Senyor» [61]. Perquè el Déu de la revelació cristiana no és ni un Déu que condemna, ni tampoc un Déu que premia els nostres èxits, sinó un Déu que abraça.⁴²

2.3. La trama del mal [62-63]

[62] TERCER EXERCICI ÉS REPETICIÓ DEL PRIMER I SEGON EXERCICI. FENT TRES COL·LOQUIS.

Després de la pregària preparatòria i dos preàmbuls, serà repetir el primer i segon exercici, notant i fent pausa en els punts en què he sentit major consolació o desolació, o major sen-

timent espiritual, i després d'això faré tres col·loquis de la manera que segueix.

[63] El primer col·loqui a nostra Senyora, perquè m'aconsegueixi gràcia del seu Fill i Senyor per a tres coses: la primera, perquè senti coneixement intern i avorriment dels meus pecats; la segona, perquè senti el desordre de les meves operacions, a fi que, avorrint-les, m'esmeni i ordeni; la tercera, demanar coneixement del món, perquè, avorrint-lo, aparti de mi les coses mundanes i vanes, i a continuació una Avemaria.

El segon, altre tant al Fill, perquè m'ho obtingui del Pare, i amb això l'«Ànima de Crist».

El tercer, altre tant al Pare, perquè el mateix Senyor etern m'ho concedeixi, i a continuació un Parenostre.

Ja en el primer exercici es troba la pregunta que es fa l'exercitant que desitja respondre a l'amor que Crist li mostra: «allò que he de fer per Crist». Ara, en un clima de súplica confiada a Maria, a Jesús i al Pare, portat per l'Esperit [63]⁴³, la persona que s'exercita intenta de ser més i més transparent i d'eradicar de la seva vida tot allò que l'allunyi de Déu, on no hi ha cap tenebra. L'objectiu concret d'aquesta repetició és alliberar-se del mal que està format per una trama de fils que ens lliguen. Però convé destacar allò que ja hem dit, que la repetició és una manera d'exercitar-se dins l'àmbit d'una relació personal, moguda per l'Esperit, amb Maria, amb Crist i amb el Pare com a horitzó, que és el «Senyor etern» [63], amb el qual es trobarà en l'exercici següent en la meditació de l'infern [65]. Per això la insistència que es concloguin les

diverses meditacions o contemplacions amb el *Pater noster* és important en el procés dels Exercicis.⁴⁴

L'objecte de la petició és en primer lloc el pecat com a tal, és a dir, el mal objectiu i conscient que és fruit d'un acte lliure, que probablement té encara poder en la vida de l'exercitant en les mil formes que es presenta en el NT (Evangelis, Romans, Efesis, Colossencs). Cal arribar a «l'intern coneixement dels meus pecats» [63], que per a Ignasi implica una relació personal, ja que el pecat no és una cosa que es fa, sinó una relació que es trenca o es deteriora.⁴⁵ I, per tant, ha de ser un coneixement *sentit*, i així es demana «que senti intern coneixement».

Una vida d'aliança amb qui tant fa «per mi» i que arriba a morir «pels meus pecats» [53] demana una finesa d'esperit que sotja tot allò que, encara que se situï en la zona del meu semiconscient, es troba en l'arrel d'algunes errades de la pròpia vida, de turpituds en les relacions humanes i de manca de fecunditat en el treball o apostolat. Aquest és l'objectiu de la segona petició: «que senti el desordre de les meves operacions» [63]. Aquest «desordre» pot recobrir tota una sèrie d'actituds personals que, sense ser en si mateixes dolentes, són aliades de mancances o limitacions personals: individualisme, mandra, por, manca de decisió i d'energia, precipitació i superficialitat, lleugeresa, etc. En definitiva, actituds o qualitats no integrades en la direcció de l'Evangelí i que, per tant, ens poden traïr sovint, tant en la nostra vida personal com en les relacions amb els altres o en les nostres activitats.

També hi ha criteris i maneres de procedir antievangèliques en l'ambient de

l'exercitant –«món» i «coses mundanes i vanes» [63]– que, potser de manera poc conscient l'influeixen, el contaminen i el duen a comportaments contraris a allò que li demana l'amor al Senyor, el qual ha de ser «no de paraula, sinó amb obres i de veritat». L'exercitant ha d'anar obrint els ulls, de forma adulta, sense por, però sense claudicacions a la realitat tan poc evangèlica que no solament l'envolta, sinó que el contamina: la cobdícia, l'afany de prestigi, l'eficàcia en els negocis o l'acció social a qualsevol preu, la valoració de les persones segons la seva posició econòmica, etc.⁴⁶ El «coneixement del món» és, doncs, la gràcia que demanem en tercer lloc.

He dit de manera repetida que el clima ha de ser d'una súplica confiada per a afinar la sensibilitat espiritual. Per això aquí cal anar molt alerta i no deixar-se emportar cap a l'escrúpol (sobre el qual Ignasi ofereix unes breus notes: 345-351), ni cap a un esperit meticulós i estret. Més aviat cal partir de la convicció que Jesús sap que produïm fruit, però que necessitem ser «esporgats» pel Pare perquè puguem produir-ne encara més (cf. Jn 15,1-7). I per això no es tracta de dur a terme una anàlisi cerebral i freda, sinó d'un *sentir* que porti a un *avorrir*; i així poder passar a les obres. Perquè no n'hi ha prou amb una forta determinació de la voluntat quan la persona conserva un cert gust o atractiu pel mal que ha comès. Per això la transformació de l'afectivitat, que és l'horitzó immediat dels Exercicis [cf. 1]⁴⁷, posa la base més sòlida per a una transformació radical de la vida, tota ella orientada purament «en servei, honra i glòria de sa divina majestat» [16]. «Fugiu del mal, abraceu-vos al bé», diria Pau (Rm 12,9).

La repetició, una forma de pregar

És la primera vegada que figura en els Exercicis la *repetició* [62-63], una forma de pregar que s'anirà fent habitual durant tot el mes i que constituirà una bona part dels exercicis que es practicaran. Durant la Segona Setmana es proposaran tres repeticions sobre un "misteri" evangèlic, així com "portar els sentits", que és una forma encara més elevada de repetició. Per tant, en aquest tercer exercici de la Primera Setmana convé enfocar bé el caràcter d'aquesta manera de pregar: no és tornar sobre una matèria amb diferents textos, sinó pregar a partir dels sentiments que el Senyor ha suscitat en les pregàries anteriors «en els punts on he sentit major consolació o desolació o major sentiment espiritual». Aquesta forma de pregar es dirigeix a un canvi de la sensibilitat espiritual (*sentir, avorrir*), juntament amb el caràcter de diàleg íntim i perllongat en què consisteix el col·loqui amb Maria, amb Jesús i amb el Pare. Tot plegat constitueix un primer pas de molta importància per a enfocar els Exercicis en la línia de la transformació de l'afectivitat que és el seu objectiu: «treure de si totes les afeccions desordenades» [1].

2.4. «Resumint» [64]

[64] QUART EXERCICI ÉS RESUMINT AQUEST MATEIX TERCER.

He dit resumint, perquè l'enteniment, sense divagar, discorri assíduament per la reminiscència de les coses contemplades en els exercicis passats, i fent els mateixos tres col·loquis.

El camí recorregut haurà deixat en l'exercitant una infinitat de pensaments, constatacions, idees, propòsits, pors, etc., que convé no deixar que s'esvaeixin. Tot això pot constituir un grapat de llavors fecundes per al futur, però cal prendre'n consciència, retenir-ho, recollir-ho en una certa unitat i harmonia. Ignasi proposa una pràctica senzilla però prometedora: «que l'enteniment, sense divagar, discorri assíduament per les reminiscències de les coses contemplades» [64]. No es tracta d'avançar en extensió meditant matèries noves, sinó d'una tasca de la intel·ligència espiritual. Tampoc no es tracta d'un raciocini especulatiu sinó de recollir les reminiscències, és a dir, allò que ha quedat dipositat en el record de les hores anteriors de meditació. La referència a les «coses contemplades» i el recurs als tres col·loquis ja proposats en l'exercici anterior mostren el caràcter de veritable experiència espiritual d'aquest «resumint», que no és la síntesi d'un estudi sinó el «tornar a sumir» o assimilar millor allò que ja s'ha contemplat «fent els mateixos tres col·loquis». ⁴⁸ Així, el fet de «discórrer assíduament per la reminiscència de les coses contemplades» es converteix en una pregària de gratitud: «Beneeix el Senyor, ànima meva, no t'oblidis mai dels seus favors» (SI 103).

2.5. Amor madur, amor humil [65-71]

[65] CINQUÈ EXERCICI ÉS MEDITACIÓ DE L'INFERN; CONTÉ EN SI, DESPRÉS DE LA PREGÀRIA PREPARATÒRIA I DOS PREÀMBULS, CINC PUNTS I UN COL·LOQUI.

Que l'oració preparatòria sigui l'acostumada.

El primer preàmbul, composició, que aquí és veure amb la vista de la imaginació la llargària, amplària i profunditat de l'infern.

El segon, demanar el que vull; serà aquí demanar un sentiment intern de la pena que pateixen els condemnats, perquè, si m'oblidava de l'amor del Senyor etern per les meves faltes, el temor, si més no, de les penes m'ajudi a no caure en pecat.

- [66] El primer punt serà veure amb la vista de la imaginació els grans focs i les ànimes com en cossos roents.
- [67] El segon, escoltar amb les orelles plors, xiscles, cridòria, blasfèmies contra Crist nostre Senyor i contra tots els seus sants.
- [68] El tercer, sentir amb l'olfacte olor de fum, sofre, sentina i coses pútrides.
- [69] El quart, gustar amb el gust coses amargues, així com llàgrimes, tristesa i el cuc de la consciència.
- [70] El cinquè, tocar amb el tacte, a saber, com els focs toquen i abrasen les ànimes.
- [71] Fent un col·loqui amb Crist nostre Senyor, retreure a la memòria les ànimes que són a l'infern, unes perquè no cregueren en l'adveniment; altres perquè creient-hi no obraren segons els seus manaments, fent tres parts: La primera, abans de l'adveniment. La segona, durant la seva vida. La tercera, després de la seva vida en aquest món; i tot seguit donar-li gràcies perquè no ha permès que jo acabés la vida en cap d'aquestes. Així mateix, perquè fins ara sempre

ha tingut de mi tanta pietat i misericòrdia. Acabar amb un Parenostre.

L'infern és un tema que reapareix en la història actual, com a realitat espantosa en els camps de concentració, gulags, Treblinka i Sarajevo, Ruanda i Burundi, torres bessones i Atocha, fams i exterminis, etc., i també en la literatura i cultura actuals. Els fets semblen donar la raó a Jean Paul Sartre: «l'infern són els altres». Realment, la persona humana no pot viure en una espècie d'innocència insultant, ja que l'infern no sols es pateix, sinó que també es genera.

Tanmateix, la perspectiva cristiana no pot ser la d'una mirada només negativa, fatalista i depriment. Perquè Déu ha enviat el seu Fill no a condemnar sinó a salvar (cf. Jn 3,17) i, com diu l'autor de la carta als Hebreus, «estem convençuts que vosaltres us trobeu en les millors disposicions, ben a prop de la salvació (He 6,9). Això no treu que no ens hàgim de defensar d'una autosuficiència enganyosa i que fa mal no tan sols a un mateix, sinó als altres: «Ni que tots fallin, jo no fallaré pas» (Mt 26,33). Els Exercicis són una pedagogia de l'afectivitat, de l'amor, que és la substància del cristianisme, i amb l'amor no s'hi juga. No valen les declaracions precipitades, les corades, les promeses de fidelitat irreflexiva... La història evangèlica de Simó Pere és exemplar de com un amor molt espontani, benintencionat, irreflexiu, pot conduir al fracàs. Ja fa anys que Emmanuel Mounier sostenia que davant la malaltia de la culpabilitat, encara no arrencada del cor de molts, es donava la "malaltia de la innocència", de creure'ns massa segurs de

nosaltres mateixos, de creure'ns diferents dels altres, de creure que tenim força per a tot. El mateix Pere ens revela com l'amor madur és molt modest, molt poc segur de si mateix, i, per tant, plenament confiat en l'altre. «Senyor tu saps que t'estimo», respondrà a la pregunta de Jesús sobre l'amor (Jn 21,15).

L'exegesi bíblica i la teologia ens han portat a comprendre millor els relats escatològics dels Evangelis, que no ens parlen tant del més enllà sinó del més ençà. És a dir, l'Evangelí ens diu rotundament que Déu ha enviat el seu Fill per a salvar, no per a condemnar i Pau ens recorda que ja estem salvats en l'esperança (cf. Rm 8,24). Tanmateix, els relats escatològics ens revelen com l'home té capacitat de negar-se a l'amor i d'autodestruir-se i, per això, ens exhorta a la responsabilitat.

La proposta ignasiana es mou en aquesta direcció: apel·la a la possibilitat de refredar l'amor, recorda la fragilitat de la nostra condició: «si m'oblidava de l'amor al Senyor etern per les meves faltes...». L'experiència actual de la humanitat ens mostra, per desgràcia, d'una manera feridora, la capacitat de maldat que pot niar en el cor humà, tant en l'esfera més privada i íntima –parelles trencades, dones maltractades, agressions de joves a vells, abandonament de persones grans, etc.–, com en l'esfera pública arreu del món –l'antiga Iugoslàvia, Cambodja, Rwanda, Burundi, Congo, Iraq, Sierra Leone, etc.; les injustícies que són causa de la fam i la mort, la crisi econòmica provocada en part per la maldat d'uns pocs, etc. Va ser al final de l'itinerari de la seva vida espiritual quan santa Teresa de Jesús va contemplar el lloc de l'infern on hauria d'haver estat.

Aquesta meditació sobre la capacitat destructora del pecat desemboca en la mateixa experiència d'exercicis anteriors, en la gratitud: «donar-li gràcies... perquè fins ara sempre ha tingut de mi tanta pietat i misericòrdia. En definitiva, aquesta Meditació de l'Infern ha de portar fins a l'amor agraït, que és el dinamisme d'una autèntica vida cristiana. El crític paulí expressa bé el sentiment de profunda gratitud que genera el coneixement sentit de com és d'anihilador el poder del pecat: «Que en sóc, de dissortat! ¿Qui m'alliberarà d'aquest cos que em duu a la mort? Déu, a qui dono gràcies per Jesucrist, Senyor nostre!» (Rm 7,24-25a). Una vegada purificat i consolidat l'amor que ha anat creixent durant aquests primers dies d'exercicis, l'exercitant pot arribar a sentir com el Senyor li diu: «Ets tan precios per a mi, tan valuós i estimat!» (Is 43,4).⁴⁹

Aplicació de sentits

La forma de pregària proposada és una forma incipient d'aplicació de sentits, però més elemental que aquella que es proposa a partir de la Segona Setmana. Al principi dels Exercicis s'utilitzen els sentits “de la imaginació” i se centren en objectes que generen repulsió i no pas en les persones. En canvi, en la Segona Setmana es justificarà millor aquesta diferència. De moment és útil fer atenció a l'encertada opinió de François Marty: «Havíem indicat que els sentits intervenien en la Primera Setmana en el nivell de *representació d'objectes*, i com aquests objectes afectaven la sensibilitat pel seu caràcter *repulsiu*. En la Segona Setmana es tracta de relacions de *persones*, amb

els afectes que provoquen. Per això també, el 'reflectir en si mateix', que fa refe-

rència a aquestes relacions, no podia tenir lloc durant la Primera Setmana»⁵⁰.

3. APLICACIONS I ADAPTACIONS NECESSÀRIES [72]

[72] Nota. El primer exercici es farà a mitjanit; el segon, de seguida en llevar-se al matí; el tercer, abans o després de missa, sempre que sigui abans de dinar; el quart, a l'hora de vespres; el cinquè una hora abans de sopar. Aquesta repetició d'hores, si fa no fa, és la que sempre suposo en totes quatre setmanes, i que, segons l'edat, disposició i temperament, ajuden la persona que s'exercita a fer els cinc exercicis o no tants.

Com s'ha vist ja, en l'anotació 18, Ignasi dona una norma elemental per a la pràctica dels Exercicis Espirituals: els Exercicis «s'han d'aplicar» a la condició i situació personal de l'exercitant. Això és tan important que ara, a propòsit de la Primera Setmana, torna a recordar que en la distribució de l'horari i en la quantitat d'exercicis s'haurà de prestar atenció a «l'edat, disposició i temperatura» (forces i temperament) de l'exercitant. Per a aquesta aplicació i per a les adaptacions necessàries a què em referiré, és fonamental partir de la qualitat veritablement espiritual de l'acompanyament, perquè «el guia no és el text, sinó la lectura del text inspirada per l'Esperit»⁵¹.

Les diferents aplicacions que es proposen dels Exercicis, segons el que s'in-

dica en l'anotació 18, aconsellen també les adaptacions que s'han de fer. En els Exercicis breus de vuit o menys dies, durant un dia o un dia i mig convé centrar-se en les experiències fonamentals, sense necessitat de recórrer a totes les matèries que en el llibre es proposen. Per exemple, la presa de consciència de l'egoisme, que separa de Déu i és autodestructor i destructor del món; confrontar-se amb l'objectivitat del mal i el pecat en els altres que facilita el descobriment del pecat personal; deixar-se mirar per Crist crucificat que desemmascara les nostres infidelitats, però ens revela la misericòrdia de Déu, etc.

També la condició molt diferent dels exercitants ha de conduir a diferents maneres de proposar la Primera Setmana. Sant Ignasi deia que en persones més avançades en la vida espiritual no convenia aturar-se tant en la Primera Setmana.⁵² Aquest pot ser el cas de moltes persones que repeteixen anualment els Exercicis (religiosos i religioses o seglars d'algunes associacions) o que tenen una vida cristiana bastant madura. En canvi, seguir amb tota exactitud i amb un ritme pausat tots els exercicis proposats en el llibre és del tot aconsellable per a exercitants que es troben en un procés d'iniciació.

Però, en qualsevol cas, les possibles i legítimes adaptacions d'aquests exercicis no haurien de dur-nos a un afèbliment del vigor intern que suposen i del dinamisme espiritual d'una autèntica experiència de la misericòrdia de Déu i de l'agraïment en què s'ha de trobar l'exer-

citant al final de la Primera Setmana. Ambdós sentiments són molt forts: sentir que la pròpia vida només se sosté per l'amor misericordiós de Déu i copsar que la vida cristiana és una resposta agraïda a aquest amor que se'ns anticipa.⁵³

1. PER A FER MILLOR I MILLOR TROBAR

[73] ADDICIONS PER A FER MILLOR ELS EXERCICIS I PER A TROBAR MILLOR EL QUE ES DESITJA

La primer addició és, després de ficat al llit, quan ja em vulgui adormir, per espai d'una avemaria pensar l'hora en què m'haig de llevar i a què, i resumir l'exercici que he de fer.

[74] La segona, quan em desperti, no donant lloc a uns o altres pensaments, fixar-me de seguida en el que contemplaré en el primer exercici de mitjanit, movent-me a confusió de tants pecats meus, posant exemples, així com si un cavaller es trobés davant el seu rei i tota la seva cort, avergonyit i

confús d'haver ofès molt aquell de qui primer rebé molts dons i moltes merces. Així mateix, en el segon exercici, fent-me pecador gran i encadenat, a saber, que vaig lligat com en cadenes a presentar-me davant el suprem jutge etern, posant per exemple com els empresonats i encadenats ja dignes de mort es presenten davant el seu jutge temporal; i amb aquests pensaments vestir-me, o amb altres segons allò que es busca.

[75] La tercera, una passa o dues abans del lloc on he de contemplar o meditar, em posaré dret per espai d'un parenostre, alçat l'enteniment amunt, considerant com Déu nostre Senyor

em mira, etc., i fer una reverència o humiliació.

- [76] La quarta, entrar en la contemplació o bé de genolls, o bé prostrat en terra, o bé també de sobines cara enlaire, o bé assegut, o bé dret, anant sempre a buscar el que vull. Advertirem dues coses: la primera és que si trobo el que vull agenollat, no passaré endavant, i si prostrat, igualment, etc.; la segona, en el punt en el qual trobi el que vull, allà m'aturaré, sense tenir ànsia de passar endavant fins que quedi satisfet.
- [77] La cinquena, un cop acabat l'exercici, per espai d'un quart d'hora, bé assegut, bé passejant-me, miraré com m'ha anat en la contemplació o meditació; i si malament, miraré la causa d'on procedeix, i un cop vista me'n penediré per esmenar-me en endavant; i si bé, en donaré gràcies a Déu nostre Senyor; i faré altra vegada de la mateixa manera.
- [78] La sisena, no voler pensar en coses de plaer ni alegria, com de glòria, resurrecció, etc.; perquè per a sentir pena, dolor i llàgrimes pels nostres pecats ens fa nosa qualsevol consideració de goig i alegria; ans convé de tenir davant meu el desig de doldre'm i sentir pena, retraient més aviat a la memòria la mort, el judici.
- [79] La setena, privar-me de tota claror buscant el mateix efecte, tancant finestres i portes, el temps que estigui en la cambra, si no és per a resar, llegir i menjar.
- [80] La vuitena, no riure ni dir res que faci riure.
- [81] La novena, refrenar la vista, tret de quan rebem o acomiadem la persona amb qui parlem.

- [82] La desena addició és penitència, la qual es divideix en interna i externa. Interna és doldre's dels pecats amb ferm propòsit de no cometre aquells ni d'altres; l'externa, fruit de la primera, és càstig dels pecats comesos, i pot ser principalment de tres maneres:
- [83] La primera és respecte del menjar, a saber, quan traiem el superflu, no és penitència sinó temprança; penitència és quan traiem del convenient, i com més millor, sempre que hom no es malmeti ni se'n segueixi malaltia notable.
- [84] La segona, respecte de la manera de dormir; i tampoc no és penitència treure el superflu de coses delicades o blanques, sinó que és penitència quan en la manera de dormir es treu del convenient, i com més i més millor, sempre que hom no malmeti ni se'n segueixi malaltia notable; ni tampoc no es tregui del son convenient, tret del cas que tingui hàbit viciós de dormir massa, per tal de venir al mig.
- [85] La tercera, castigar la carn, a saber, donant-li dolor sensible, el qual es dona portant cilicis, o cordes, o barres de ferro sobre les carns, flagel·lant-se, o nafrant-se, i altres maneres d'asperitats.
- [86] Nota. El que sembla més avinent i més segur de la penitència és que el dolor sigui sensible en les carns i que no entri dintre els ossos, de manera que doni dolor i no malaltia; per això sembla que és més convenient de fer-se mal amb cordes primes que donen dolor superficial que no d'altra manera que causi interiorment malaltia que sigui notable.

[87] La primera nota és que les penitències externes es fan principalment per tres efectes: el primer, per satisfacció dels pecats passats; segon, per vèncer-se a si mateix, a saber, perquè la sensualitat obeeixi la raó, i totes les parts inferiors estiguin subjectes a les superiors; tercer, per buscar i trobar alguna gràcia o do que la persona vol i desitja, com és ara si desitja tenir contrició interna dels seus pecats, o plorar molt sobre d'ells, o sobre les penes i dolors que Crist nostre Senyor passava en la seva passió, o per solució d'algun dubte en què la persona es troba.

[88] La segona: cal advertir que la primera i segona addició s'han de fer per als exercicis de mitjanit i de la matinal, i no per als que es faran en altres temps, i la quarta addició no es farà mai a l'església davant d'altres, sinó en secret, com a casa, etc.

[89] La tercera: quan la persona que s'exercita no troba encara el que desitja, així com llàgrimes, consolacions, etc., moltes vegades aprofita fer mudança en el menjar, en el dormir, i en altres maneres de fer penitència, i altres dos o tres no; perquè a alguns convé de fer més penitència i a d'altres no tanta; i també perquè moltes vegades deixem de fer penitència per l'amor sensual i pensant erròniament que el cos no ho podrà tolerar sense notable malaltia; i altres vegades, al contrari, en fem massa, pensant que el cos ho pugui tolerar; i com que Déu nostre Senyor coneix infinitament millor la nostra natura, moltes vegades en aquestes mudances dona a sentir a cada u el que li convé.

[90] La quarta: l'examen particular s'ha de fer per a treure defectes i negligències sobre exercicis i addicions; i així en la segona, tercera i quarta setmana.

El títol que el llibre dels Exercicis posa al conjunt d'orientacions al final de la Primera Setmana és molt significatiu: «Addicions per a fer millor els exercicis i per a trobar millor el que es desitja» [73]. Es tracta, doncs, només de notes complementàries (addicions), però aquestes orientacions són per a una finalitat tan important com és realitzar millor els exercicis «trobar millor el que es desitja» –segons algunes versions, «el que desitja», o bé «el que desitjo». Per tant, relativització i importància es conjuguen en aquestes breus notes pràctiques.

Les cinc primeres addicions són sobre la pregària [73-77]: la seva preparació, la manera de practicar-la, com recollir el fruit i com millorar-la d'ara endavant. En canvi, les cinc restants fan referència a la totalitat del dia d'Exercicis [78-89].

Una primera observació és que el text transpira la concepció ignasiana dels Exercicis com una experiència que es realitza durant tot el dia. En efecte, des que l'exercitant es lleva [74] està en *estat d'exercicis* i, en acabar el dia [73], renova una actitud que el disposa a anar a dormir amb l'esperit despert en sintonia amb el moment dels Exercicis que està vivint.

Una altra observació és que Ignasi suposa que l'exercitant, tot ell, s'implica en l'experiència espiritual, perquè sigui una experiència veritablement transformadora

del subjecte. D'aquí que ha de fer especial atenció als aspectes corporals: posició del cos, quietud o moviment, paraula o silenci, mirada; l'atenció als aspectes més psicològics: pensaments, sentiments, memòria, calma; també la relació amb el cosmos: foscor o llum, calor o fred... I ja que l'important és «trobar el que es desitja» cercant l'experiència que transcendeix el corporal, el psicològic i el còsmic sempre l'experiència de l'Esperit. Per això, totes les accions humanes s'aturen quan «trobi el que desitjo» i aquí el punt final el posa el Senyor, perquè l'exercitant s'ha d'aturar «sense tenir ànsia de passar endavant fins que quedi satisfet» [76].

Un punt especialment delicat és l'addició número deu, que fa referència a la penitència [82-89]. Només unes breus notes per a evitar malentesos i per a treure profit d'allò que es pretén. En primer lloc, cal tenir la plena convicció que Déu no necessita el nostre patiment, no és un Moloc. En segon lloc, que la nostra existència ja està marcada per la resurrecció que és un «sí» a la vida i, per tant, la penitència no pot ser de cap de les maneres inhumana. En tercer lloc, que hi ha aspectes de la penitència que són simplement humans (pedagògics, restauradors d'algun desordre personal o social), però altres que poden tenir un significat i una utilitat en l'àmbit de la vida de fe, com pot ser el dejuni o alguna privació de plaer que porti a obrir l'esperit més enllà d'un mateix. Des d'aquesta perspectiva, el que diu Ignasi sobre el sentit de les penitències externes pot ajudar a extreure'n el sentit general [87]:

– penitència com a restauració del mal que s'ha fet o del desordre moral personal;

– penitència com a unificació del subjecte, en la línia de l'oració preparatòria dels exercicis [Cf. 46];

– penitència com a disposició radical de fe i de *descentrament* per a *centrar-se* en el Senyor, a qui cal estimar de tot cor, amb tot el cap, amb totes les forces, etc. D'aquesta manera, la penitència té una certa relació amb la pregària *inútil*, com a experiència radicalment teològica.

Darrere les orientacions ignasianes batega una sàvia i senzilla antropologia espiritual que, òbviament, s'ha d'adaptar en les seves concrecions al moment actual, però sense prescindir-ne. Si bé la pràctica repetida dels Exercicis no exigeix sempre necessàriament l'observança de totes les orientacions ignasianes, es corre el risc de descurar aspectes importants que disminueixen la força de la seva mistagògia quan no se segueixen amb tota fidelitat.

En les necessàries adaptacions, pot ser molt útil el recurs a orientacions provinents de la gran saviesa espiritual d'altres tradicions cristianes i de tradicions exteriors al cristianisme. En aquesta línia d'adaptació és molt el que ja s'ha assajat i, amb encert, sempre que s'integrin en el dinamisme dels Exercicis «per a fer millor els Exercicis i per a trobar millor el que es desitja».⁵⁴

Entre les notes amb què s'acaba aquest apartat sobre les addicions, és bo destacar la tercera [89] i la quarta [90]. La tercera ve a ser una glossa del títol, és a dir, recorda que les addicions s'han de practicar perquè la persona trobi «el que es desitja», en els Exercicis, perquè estan en funció del fruit que es busca. D'aquí

que «la persona que s'exercita» moltes vegades ha de «fer mudança» i no estançar-se en una determinada manera de procedir. La quarta posa en relleu la importància d'observar les addicions convenientment adaptades, de manera que «l'examen particular» diari ha de tractar

sobre elles, juntament amb els exercicis de meditació o contemplació, en la Primera Setmana «i així en la segona, tercera i quarta setmana». No es pot dir més en la línia de subratllar la importància de fer atenció a la fidelitat a les addicions tal com les hem explicat.

2. ESCRÚPOLS I MOCIONS

Ja que s'ha fet menció de la possibilitat que l'exercitant, en el procés de presa de consciència del pecat i d'afinament de consciència, llisqui cap als escrúpols, Ignasi proposa unes breus notes a tenir en compte [345-351]. Distingeix clarament el que és una consciència errònia de l'escrúpol en si. L'escrúpol és el pensament d'haver comès pecat que sobrevé després d'una acció realitzada sense cap advertència de pecat ni voluntat de cometre'l. Encara que l'escrúpol no sigui del tot dolent si no s'allarga molt en el temps, s'ha de rebutjar, perquè l'amor exigeix finesa d'esperit i no tolera una ànima «gruixuda» [349]. La persona que acompanya ha de ser testimoni de la benignitat de Déu, sobretot quan la persona que s'exercita té l'ànima «prima» [349].

La dura i perllongada experiència d'escrúpols que Ignasi va patir a Manresa es troba, sense dubte, a la base d'aquestes breus notes, que segurament el mateix sant completaria avui amb el consell d'acudir a un psicòleg professional. Els escrúpols pertanyen més al camp de la psicologia que al de l'espiritualitat.

Amb tot, deixant de banda els escrúpols, que s'han d'evitar i superar, tota l'activitat serena, però intensa d'aquesta Primera Setmana serà ocasió que la persona que fa exercicis experimenti diferents sentiments interiors (*mocions*), que és bo copsar i clarificar. És per això que són necessàries unes orientacions (*regles*) per a realitzar aquesta activitat continuada d'atenció i clarificació (*discerniment*). Ja es veu, doncs, que encara que les regles es proposin en bloc al final dels Exercicis [313-327], s'han d'anar explicant a mesura que l'exercitant en tingui necessitat. Això és el que ha de detectar la persona que dona els exercicis.

Per a comprendre la manera com cal fer-ne ús, Ignasi ofereix unes indicacions elementals, però bàsiques, en les Anotacions. Això és el que afecta més directament la Primera Setmana:

1) Si la persona que fa els exercicis no sent *mocions*, convé aclarir si fa bé els exercicis [6].

2) Tractar amb suavitat i infondre confiança a l'exercitant atribolat [7].

3) No explicar les regles si no és a mesura que l'exercitant experimenti, encara que sigui d'una manera inconscient, que en té necessitat [8].

4) Les regles de Primera Setmana [313-327] responen a situacions de perso-

nes que o bé tenen poca experiència de la vida espiritual o bé pateixen dificultats i temptacions «grolleres i obertes» [9].

El comentari detallat d'aquestes regles es farà en el lloc que correspongui en l'ordre del llibre dels Exercicis.

1. J. CALVERAS, *Ejercicios, Directorio y Documentos de S. Ignacio de Loyola. Glosa y vocabulario*, Barcelona, Balmes, 1958, 2a edició, ps. 658-664.
2. Cf. Karl RAHNER, *Le primat de l'amour. (A propos de la spiritualité ignatienne)*, a: *Mission et grâce III. Au service des hommes*, Paris, MAME, 1965, ps. 261-301.
3. Cf. *Vocabulario de Ejercicios Ignacianos. Ensayo de hermenéutica ignaciana*, Roma, 1972, p. 118, I, 2.
4. Paraules citades per W. A. BARRY, *Dejar que el Creador se comunique con la criatura. Un enfoque de los Ejercicios Espirituales de San Ignacio de Loyola*, Bilbao, DDB, 1999, p. 55. Per a tot l'enfocament del PF, es poden veure les pàgines 55-65 d'aquesta obra.
5. *El Medi Diví, III, 1*. Els atributs del medi diví.
6. I. IPARRAGUIRRE, a propòsit de la primera anotació, sosté que en els Exercicis es tracta de: «Aconseguir “la salut de l'ànima en el major grau possible de perfecció de cada u”. Observem que parla no de salvació sinó de “salut”, que afegeix al concepte de “salvació” la idea de possessió fàcil, harmònica de la vida, d'un desenvolupament normal de les funcions espirituals, juntament amb una ductilitat i agilitat en l'ús. Els Exercicis no es redueixen a la “salvació”, sinó que pretenen la salut, la perfecció integral, “el poder en tot estimar i servir sa Divina Majestat”» (*Vocabulario de Ejercicios Espirituales. Ensayo de Hermenéutica Ignaciana*, Roma, Centrum Ignatianum Spiritualitatis, 1972, p. 84). D'altra banda, el mateix Iparraguirre comentava així el «salvar la seva ànima» del PF: «Pels fragments paral·lels es veu que sant Ignasi entén no tan sols la mera salvació de l'ànima, sinó la seva perfecció, la seva salut espiritual» (*Obras Completas de San Ignacio de Loyola*, BAC, 2a edició p. 203, nota 27). L'antic text acomodat dels Exercicis de Helyar, parla de «salvarse a si mateix» («salvet seipsum»): Exercitia Spirituality, Nova Editio, Monumenta Ignatiana, Romae, 1969, p. 429).
7. Raimon PANIKKAR, *La intuición cosmoteándrica*, Madrid, Trotta, 1999.
8. Karl RAHNER, *Le primat de l'amour*, ps. 279-280.
9. *La afectividad en los Ejercicios según la teología de Francisco Suárez*, Granada, 1966, p. 31. Cf. Francisco SUÁREZ, S.J., *Los Ejercicios Espirituales de san Ignacio. Una defensa*. Bilbao-Santander, Sal Terrae (Colección Maresa, Mensajero), 2003, p. 53, nota 66. Introducció, notes i comentaris de Josep Giménez Melià, S.J.
10. RAHNER, *Le primat de l'amour*, p. 291.
11. *Comentario de San Bernardo a la Regla de San Benito*, P.L. 183, 610d-611a.
12. És fonamental l'estudi ja clàssic d'Hugo RAHNER, *Zur Christologie der Exerziten*, Geist und Leben, 35 (1962), ps. 14-38, 115-140, article reproduït a *Ignatius von Loyola als Mensch und Theologe*, Herder, Freiburg, 1964. N'hi ha una traducció castellana a: *Para entender mejor los Ejercicios de san Ignacio*; México D.F., 1972, Colección Renovación. Serie Adjunta, 2. També es pot veure: J. LOSADA, *Presencia de Cristo en el PyF*, a *Curso de aportaciones sobre el Principio y Fundamento*, Madrid, Secretariado de Ejercicios, 1980, ps. 55-68.
13. *Directorio dictado al P. Vitoria*, núm. 20; cf. núm. 1, a: *Los Directorios de Ejercicios 1540-1599*, traducció notes i estudi per Miguel LOP SEBASTIÀ S.J., Bilbao-Santander, Mensajero-Sal Terrae, 2000, ps. 34 i 29.
14. W. A. BARRY, ps. 15 i 16.
15. J. CALVERAS, *Qué fruto se ha de sacar de los Ejercicios espirituales de San Ignacio*, Balmes, Barcelona, 1950, p. 163. Cf. E. ROYÓN, *El Principio y Fundamento: inicio y con-*

- clusión, *Curso de aportaciones sobre el Principio y Fundamento*, Madrid, Secretariado de Ejercicios, 1980.
16. Es pot veure la manera com recomanen la forma de presentar el PF els directoris d'immediata inspiració ignasiana: *Directorio procedente de San Ignacio y Directorio dictado al P. Vitoria* en: *Los Directorios de Ejercicios*, ps. 25-37.
 17. Aquest redactat original és un interessant i provocatiu intent (avalat per l'experiència) d'Enric Comas de Mendoza, S.J., de presentar un PF obert a persones no creients.
 18. *Los Directorios...*, p. 33, núm. 12. La citació bíblica està formada per la unió dels textos de Pr 23,26 i Sl 80,11. Cf. també, *Los Directorios...*, p. 34, núm. 20.
 19. *Los Directorios...*, p. 35, núm. 21; cf. p. 36, núm. 21.
 20. *Ibid.*
 21. A. DEMOUSTIER, *Les Exercices Spirituels de S. Ignace de Loyola*, p. 64. Per a tot aquest apartat, són interessants els comentaris d'aquest autor, a les ps. 64-77.
 22. Cf. Carlos DOMÍNGUEZ, *Ordenación de la afectividad y mecanismos de defensa*, en: *Psicología y Ejercicios Ignacianos* (vol. I), Carlos Alemany, José A. García-Monje (Eds.), Bilbao-Santander, Mensajero-Sal Terrae, 1991, ps. 109-140, sobretot ps. 118-122.
 23. Cf. J. CALVERAS, *Los «Confesionales» y los Ejercicios de San Ignacio*, *Archivum Historicum Societatis Iesu*, 17 (1948), ps. 51-101.
 24. Cf. Cándido DE DALMASES, *Los Ejercicios dados según la anotación 18: Historia y método*, CIS, 10 (1980), n. 35, ps. 11-21.
 25. Cf. Sobre aquest punt el detalladíssim article d'Adolfo CHÉRCOLAS, *Examen general de conciencia para limpiarse y para mejor se confesar [32]*, Manresa, 64 (1992), ps. 353-378.
 26. Pedro ARRUPE, *A la escucha del Espíritu*, en: *La identidad del jesuita en nuestros días*, Santander, Sal Terrae, 1981, p. 485. Vegeu: J. MELLONI, *La mistagogia de los Ejercicios*, ps. 149-154. Per a una aplicació pràctica de l'examen general, cf.: G. A. ASHENBRENNER, *Consciousness Examen*, *Review for Religious* 31 (1972), ps. 14-21.
 27. Fa anys, Arturo Codina feia notar que en els Exercicis l'examen particular i el general coincideixen, ja que l'examen particular és sobre les addicions que abracen tota l'extensió i activitat diària dels Exercicis. Cf. *El examen particular en tiempo de Ejercicios ¿es examen general?*, Manresa, 13 (1940), ps. 38-49.
 28. *Cf. Autobiografía*, núms. 3 i 17.
 29. Aquest és el punt de vista de A. DEMOUSTIER, *Les Exercices...*, ps. 83-84.
 30. Això és el que proposa l'anotació dividida i, de manera més precisa, exposen les *Constituciones de la Compañía de Jesús* (núm. 649).
 31. *Memorial del Beato Fabro*, núms. 9-13.
 32. Sobre això, W. Peters, diu: «Ignasi és un home compost; és el resultat d'una composició: un terme que s'utilitza amb molta freqüència en els Exercicis; cada exercici comença amb l'acció de la «composició». El seu resultat és el recolliment, l'harmonia i l'ordre. La composició està en l'essència del missatge d'Ignasi i és el nucli de la seva visió del Creador i de la creació» (*San Ignacio de Loyola, profeta*, a: *Concilium*, núm. 37, 1968, ps. 28-45. Citació a la p. 44). De manera semblant, s'expressa Anthony DE MELLO, a *Sadhana. Un camino de oración*, Santander, Sal Terrae, exercici 16: *Un lugar para orar*.
 33. El mètode de contemplació amb els sentits (agafat del *Libro de contemplación en Dios*) es practicava en els cercles lul·lians amb els quals sant Ignasi potser va tenir contacte durant els dos anys que va viure a Barcelona.
 34. Karl RAHNER, *Meditaciones sobre los Ejercicios de San Ignacio*, Barcelona, Herder, 1986, p. 45.
 35. És important la paraula atenuant, dubitativa o hipotètica, *forte* que Polanco afegeix a les versions llatines en fer referència al cas d'aquell que «per un pecat mortal va a l'infern».
 36. William A. M. PETERS, *The Spiritual Exercises of St. Ignatius. Exposition and Interpretation*, Roma, C.I.S., 1978, ps. 60-61. I Peters afegeix: «els tres pecats d'aquesta meditació són en realitat de menor importància; meditar sobre ells no és més que un mitjà pel qual un intenta arribar a una millor composició de si mateix com a caigut, pecador amb relació a un Déu d'infinita bondat».

37. Tomàs D'AQUINO, *Contra Gentes*, III, 122.
38. *Directorio dictado al P. Vitoria*, núm. 26, a: *Los directorios de Ejercicios...*, p. 36.
39. Així s'ha d'entendre a Ej. 18, 238, 244, 245, 314. L'expressió «Per a conèixer millor les faltes fetes en els pecats mortals» [245] elimina tot dubte al respecte. Cf. J. Calveras, article citat en la nota 23.
40. Encara que la paraula és actual, no és inapropiat parlar aquí d'espiritualitat «cosmoteàndrica» (Raimon Panikkar), si considerem aquest núm. 60 i la contemplació per a assolir amor, al costat de textos que fan referència a la comunió amb Maria i tots els sants (a més a més de totes les contemplacions de les setmanes següents en les quals l'exercitant entra en relació amb tantes persones de l'Evangelí).
41. Carta d'Ignasi a Francesc de Borja a finals del 1545 (*Obras completas de San Ignacio*, BAC, ed. 2ª, carta 26, p. 665).
42. Aquí tinc present la ben coneguda imatge del pare del fill pròdig immortalitzada per Rembrandt. I és bo recordar que la presentació que fa Ignasi de l'experiència immediata de Déu és la de l'abraçada amb què Déu es comunica a l'ànima, «abraçant-la en el seu amor i lloança» [15].
43. Ignasi podria inspirar-se per a aquest tipus de diàleg espiritual en les imatges d'alguns devocionaris de l'època. En algunes d'aquestes imatges es podia veure Maria suplicant al peu de la creu i Jesús amb la seva mirada intercessora dirigida al Pare. Cf. Pedro de LETURIA, *Libros de Horas, Anima Christi y ejercicios espirituales de San Ignacio*, a: *Estudios Ignacianos, II. Estudios Espirituales*, Roma, Institutum Historicum S. I., Roma 1957, ps. 99-148. Vegeu en particular, ps. 131-133.
44. A més a més, aquesta manera de pregar en la qual l'exercitant es relaciona amb Maria, amb Jesús i en altres ocasions amb els sants, sense comptar amb les persones que intervindran en les contemplacions a partir de la segona setmana, introdueix en un estil d'espiritualitat habitada i no erma.
45. Aquesta és l'encertada interpretació de Parmananda Divarkar a l'hora d'analitzar el sentit de «coneixement intern» en els Exercicis Espirituals: «Quan l'exercitant demana de tot cor intern coneixement dels meus pecats, el que està demanant és poder veure la seva maldat en el context de la seva íntima relació amb Déu en Crist». (*La senda del conocimiento interno. Reflexiones sobre los Ejercicios Espirituales de San Ignacio de Loyola*, Santander, Sal Terrae, 1984, p. 34.
46. Les tres gràcies que es demanen en aquests col·loquis responen d'alguna manera a l'acció (pecat), a l'afectivitat (desordre d'operacions) i a l'ambient de la persona (món). És il·luminadora l'aproximació psicològica de Jordi Font, *Algunos aspectos psicológicos del «Tercero ejercicio»... haciendo tres coloquios»* (núms. 62-63), Manresa 55 (1983), ps. 87-89.
47. En tot aquest procés dels Exercicis com a transformació de l'afectivitat és fonamental l'obra clàssica de José CALVERAS, *Qué fruto se ha de sacar de los Ejercicios Espirituales de San Ignacio*, Barcelona, Librería Religiosa, 1950, 2a ed. Sobre el triple coneixement i avorriment que es demana en aquesta repetició, es poden veure les ps. 177-180.
48. «*Resumir*, paraula tècnica de la retòrica d'aquell temps. Designa la manera de reprendre, abans d'acabar un discurs, el conjunt de l'argumentació per a preparar i donar força a la conclusió: reprendre sumint per a concloure» (DEMOUSTIER, p. 126). Aquest aspecte de "reprendre per a concloure", despullat de tot intel·lectualisme, indica bé la pretensió d'aquest exercici, com a moment de concentració espiritual per a reprendre el camí de l'experiència de Primera Setmana.
49. Per a l'enfocament de la meditació de l'infern vegeu la profunda i detallada anàlisi de Giménez i per al conjunt de la primera setmana es pot llegir la profunda reflexió de González Faus a: José I. GONZÁLEZ FAUS, Josep GIMÉNEZ, *El mal i la misericòrdia. Aproximació a la Primera Setmana dels Exercicis*, Barcelona, Cristianisme i Justícia, EIDES, núm. 52.
50. François MARTY, *Sentir et goûter: Les sens dans les «Exercices Spirituels» de saint Ignace*, Cerf, Paris, 2005, ps. 78-79.
51. DEMOUSTIER, p. 134.
52. *Directorio dictado al P. Vitoria*, núm. 19, en *Directorios...* p. 34.
53. Em sembla que aquestes paraules resumeixen bé el sentit profundament teològic d'aquesta

primera setmana, encara que no estiguin escrites a propòsit dels Exercicis: «Déu és primer de tot Déu de tendresa i, per ser-ho, és Déu de pietat, compassió i misericòrdia. Ell mira en primer lloc el nostre ésser de fills sortits de les seves entranyes i fruit del seu amor, en segon lloc es compadeix de la nostra pobresa i té misericòrdia de la nostra debilitat; en tercer lloc ens ofereix perdó dels nostres pecats.

Aquest és l'ordre en què cal pensar sobre Déu: tendresa, misericòrdia, compassió i perdó» (Olegario GONZÁLEZ DE CARDEDAL, *La entraña del Cristianismo*, Secretariado Trinitario, 1997, ps. 47-48).

54. Tant pel que fa a les «addicions» com a la manera de pregar és molt recomanable la lectura de: Mariano BALLESTER, *Ejercicios y métodos orientales*, Roma, C.I.S., 1985.